F

forum

15 Ekim 1968 Sayı : 349 150 Kuruş

TÜSTAV Arşivi Alpay BİBER Koleksiyon

sınıflar arasında öğretmenin yeri

ödemeler dengemizin durumu

yabancı sermaye sorunları

iş mahkemeleri üstüne

olaylara bakış

amerikalılaştırdıklarımızla

Bu dönem okullar, "amerikan sistemi eğitim"le derse başladılar. Amerikanofillerin dediklerine bakılırsa, amerikan tipi eğitim, "öğrenciyi kendi başına araştırma yapmağa, o konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmeğe" alıştırıyormuş.

Eh, Türk çocuklarını amerikalılaştırmanın en kestirme yolu da budur. Nasıl olsa, Türkiye'yi "Küçük Amerika" yapma tasarısı her alanda gerçekleştirilmeğe çalışılıyor; bâri ilkokulları da alsın içine bu tasarı ve amerikalılaştırma işi hızlansın ki amaca çabuk varıla.

piston-destek

Bir Cumhuriyet gazetesi okuru, "Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden, 1967 malî yılı içinde 'Bakanlığa bağlı okul ve kurumlara dağıtılmak üzere' abone olunan dergilere 688 bin 938 lira harcanmış olduğunu hayretle okuduk" diyor.

Merak mı ettiniz, "okul ve kurumlara dağıtılan" bu dergilerin neler olduğunu? Sayalım: Bayrak, Defne, Bilgi, Hisar ve 60 adet benzeri dergi.

Ve soruyor Cumhuriyet okuru: "Varlık, Türk Dili, Yeditepe, Papirüs, Yeni Dergi, Forum, Dost, Yeni Ufuklar, İmece, Ilgaz... gibi dergilere niçin destek olunmaz?"

doç. dr. türkkaya ataöv
AMERİKAN BELGELERİYLE
amerikan emperyalizminin doğuşu

TÜRKİYE'DE BAĞIMSIZLIKTAN YANA OLANIN DA, OLMAYANIN DA OKUMASI GEREKEN KİTAP

Amerika zenginliğini neye borçlu? ★ Dünyayı ele geçirme tasarıları ★ Bir iktidar devirme örneği ★ Açık Kapı Siyasetinin gerçek yüzü ★ Amerika'da emperyalizme kayanların suçlamaları ★ İçimizdeki yabancı devlet emperyalizm yapmağa nasıl karar verdi? ★ 7 T.L.

Dağıtım : DOĞAN YAYINEVİ, Yeni Acun Sok., 3/C, Cebeci, Ankara.

KEMÂL KARATEKİN, Ankara Caddesi, Saadet İşhanı 51, İSTANBUL

no: 630

Yozgat'a bağlı Bahadın köyü belediyesini TİP kazanınca ortaya önemli bir sorun çıkmıştır: Bahadın'ın hali ne olacak?

İktidarın Bahadın'a zırnık bile koklatmıyacağını düşünen "Bahadını Güzelleştirme Derneği", bunun üzerine, Ziraat Bankası'nın Ankara - Yenişehir Şubesinde 630 numaralı bir hesap açtırmıştır. Sosyalistler, Bahadın'a yardım ve desteklerini bu hesaba yatıracaklardır.

subaylar

Kadıköy'deki Osmanağa camii önünde tipik bir olay geçmiş, elindeki "İttihat" adlı gerici gazeteyi satarken, orada bulunan subaylara sataşan bir genci, subaylarla halk, temizce dövmüş, gazetelerini yırtmışlardır. Gazeteler, daha sonra, caminin görevlileri tarafından, caminin içine taşınmıştır.

sansür

Meclise bir kanun tasarısı verildi: "Çocukları yayınlardan kurtarma kanunu tasarısı".

Tasarı, Adalet Bakanlığınca hazırlanmış ve Bakanlar Kurulunca da uygun bulunmuştur.

"Çocuk" sözünün kapsamı geniş olduğuna göre, bu tasarının kapsamının da geniş olması gerekir. Örneğin, yirmisindeki, otuzundaki, ellisindeki "çocuklar"a da pekâlâ uygulanabilir bu sansür.

19. yıldönümü

Çin Halk Cumhuriyetinin 19. kuruluş yıldönümü büyük törenlerle kutlanmış ve Savunma Bakanı Lin Piao, yaptığı konuşmada, "Önünde sonunda, Amerika ile Rusya'nın dünyayı ikiye bölme komplosunu paramparça edeceğiz" demiştir.

Hasan Hüseyin

KAVEL

(Genişletilmiş ikinci baskı)

İsteme adresi :

Hasan Hüseyin - PK. 131, Ankara

Kemal Karatekin - İstanbul

türkçesi bu!

ve kazanlar kaynıyor..

Parti kongreleri başladı - başlıyacak. Bu düzeni olduğu gibi korumağa, daha da geriye götürmeğe çalışan burjuva partilerinin mutfaklarında kazanlar kaynamağa başladı bile. Bu kazanlar, uzun zamandanberi, dönem dönem kaynar böyle. Kaynar ve işsiz kalır halk. Kaynar ve okulsuz kalır halk. Kaynar ve ışıksız kalır halk. Kaynar ve adaletsiz kalır halk. Komprador burjuvazisinin emekçi sınıflar üzerindeki egemenliğinin sürdürülmesi çabasıdır bu. Egemen sınıflar, emekçi sınıfları şaşırtmak, oyalamak için birtakım partilere bölünmüşlerdir. Bu partilerin dönem dönem oynadıkları "çok ciddi" oyunun adına da demokrasi denilmiştir. Bu demokrasinin mektebi vardır, yasaktır emekçi sınıflara. O mektepte palazlanan kazancılar, ülkenin bütün varını - yoğunu tepe tepe kullanarak demokrasicilik oynarlar. Geniş halk yığınları bir yanda, onlar bir yandadırlar. Bunun böyle olması, onlarca, dinin gereğidir, yasaların gereğidir, ince politikanın gereğidir, ülkenin yüksek çıkarlarının gereğidir. Öyle öğretirler, öyle belletirler tabana.

Aslında, bütün alanlar herkese açıktır; herkes, yasalar karşısında eşittir. Ama nedense, sokağın gerçeği sözün gerçeğine uymamaktadır. Kazancılar, dönem dönem, aşka gelir, dünya nimetleriyle donatılmış sofrayı gösterirler geniş halk yığınlarına: "Buyrun efendim, yiyin, için, eğlenin!" Sözün gerçeğine bakılırsa, bu sofradan tıkınmamak için hiçbir neden yoktur ortada; fakat sokağın gerçeği uymaz buna. Kazancılar geçmişlerdir sofranın başına, yiyip içip tıkınmaktadırlar; ve arada bir de, "Hadi Memet, sen de ye!" demektedirler. Oysa, Memedin eli - kolu bağlıdır, sofrayı ancak gözleriyle yemektedir Memet, düşleriyle yemektedir, masallarıyla yemektedir. Büyülü seccadelere binmekte, altın anahtarlarla açmakta, Hızırla mektuplaşmakta, cennetlere doğru uzayıp gitmektedir. Ve dönem dönem kaynatılan kazanlarda üs alışverişi pişmekte, silâhlanma pişmekte, savaş pişmekte, daha usturuplu sömürme pişmekte, emekçi sınıfları dizginleme yolları pişmekte, mutlu azınlık ayrıcalıkları pişmekte, bağımsızlığın hüllesi pişmekte, emekçi halk yığınlarını karanlıklarda tutmanın domuzlukları pişmektedir.

Parti kongreleri başladı - başlıyacak. Kazanlar kaynamağa başladı bile. Boylarına göre kapı, kilolarına göre köprü, ağızlarına göre kaşık, ayaklarına göre papuç, horultularına göre salon, zevklerine göre sofra ve "hadi Memet, sen de ye!" Dün köleydi adı, bugün işçi. Dün yırtıcı hayvanların ağzına atılıyordu, bugün sermayenin. Dün çoktu, bugün daha çok. Ama..

Kongreler toplanmış; ne olacak? Kararlar alınmış; ne olacak? Kazancılar partiler arasında mekik dokumuşlar; ne olacak? İktidara gelmişler, iktidarı bölüşmüşler; ne olacak? Bundan işçiye ne, köylüye ne, okulsuz gence ne? Şimdilik, tescil edilen, sadece, savaşın eşit olmıyan silâhlarla yapıldığıdır. Emekçi sınıfların yarattığı olanakları emekçi sınıfların ezilmesinde, horlanmasında, sömürülmesinde kullanan egemen sınıflar, başka değil, sadece bunun hesabını vermemek için baskıya kaymak zorunda ve zorunluğundadırlar. Ve bunun demokrasi olmadığını da "domuz gibi" bilmektedirler Ama yoktur başka çareleri.

O halde?

Uyananlar uyuyanları uyandıra uyandıra, bilenler bilmeyenleri uyara uyara biryere varılacaktır elbet.

hüseyin korkmazgil

sınıflar arasında öğretmenin yeri

doç. dr. türkkaya ataöv

Çok doğru olarak **"Devrim İçin Eğitim"** şekline bürünen Eğitim Şûrası hakkında söylendi ve yazıldı. Ben, bu vesileyle öğretmenin Türk toplumundaki sınıflar arasında değişen yerine değinmek istiyorum. Böyle bir tahlilin bugün gerekli olduğunu sanıyorum.

Türkiye'deki sınıflar, siyasî partiler yelpazesinde temsil edilmektedir. Öğretmenler, bu sınıf ittifaklarının bir kısmıyla çıkar birliği halindedir, bir kısmıyla da değildir. Öğretmen kitlesinin iktidardaki egemen sınıflar ve onun siyasî partisiyle çelişmeli bir durumda olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmen kıyımı ve tepkiler bunu gösteriyor. Bu çelişmenin temel nedeni ise, iktidarın sınıf dayanağı ve sınıf muhtevasıd.r. Bugünkü iktidar büyük toprak ağalarına, komprador burjuvaziye, yani dış ticaret burjuvazisine, yabancı sermaye ile işbirliği yapan, ya da yapmak isteyen ve bu nedenle de kompradorlaşmış olan endüstri erbabının ve daha az bir anlamda da bürokrasinin bu sınıflarla çıkar birliği eden ve Amerika taraftarı olan bu kesimine dayanmaktadır. Bundan ötürü iktidar, Türkiye'de en önce yapılması gereken toprak reformunu yapamamakta, ülkeyi yabancılara yağma ettirmekten vazgeçememektedir. Öğretmenler, böyle bir iktidara, bir toplum ve dünyagörüşü olarak karşı oldukları gibi, kendi çıkarları da iktidarın sınıf muhtevası yönünde değildir.

Öğretmenlerin yerini egemen sınıflar ve iktidar partisi içindeki birtakım iç çekişmeler açısından saptamak gerekir.

Toplumumuzda ticaret ve endüstri burjuvazisi ikiye ayrılmaktadır: Birincisi, daha çok iç ticaretle meşgul olup, toplumsal ve psikolojik tutumu itibariyle daha "kasabalı" nitelikler gösteren, daha tutucu ve gelenekçi tabakalardır. İkincisi ise, yaşayışları ve iş tutumlarında Batı burjuvazisini örnek alan, sürdürdükleri hayat ve psikolojik tutumları yönünden daha -sözde- "batılılaşmış" olanlardır. AP'de iktidarda olan ve yönetimi bugün elinde bulunduran, burjuvazinin bu dışa dönük ikinci grupudur. AP'de iktidarda olmayan, fakat etkisini duyuran, daha sağcı ve tutucu denilenler burjuvazinin bu birinci grupunu temsil etmektedirler. Her ne kadar, Amerika'yı, diğer kapitalist ülkeleri ve yabancı sermayeyi destek alarak güçlenen ikinci -sözde- "batılılaşmış" grupsa da, oy kaynağı olma bakımından diğer kanadının dayandığı sınıf kesimleri önem kazanmaktadırlar. Kasaba eşrafı, küçük esnaf ve zanaatkâr, ağa olmasa da, küçük toprak sahipleri, bu birinci grupun desteği olup, AP'nin oy kaynağıdır.

Görülüyor ki, AP hem kendi içinde, hem de iktidar olarak çelişkili bir durumdadır. Kendi partisinin bir kanadının dayandığı sınıf kesimlerinden çıkacak irtica hareketlerini teşvik etmek, hiç değilse, bunlara göz yummak zorundadır. Dinsel yobazlığa bürünmüş bu irtica hareketleri Demirel ve grupunun dayandığı daha "batılılaşmış" burjuvazinin hayat tarzına -israf ve sefahatine- karşı çıktığı gibi, Konya'da görüldüğü üzere, TÖS ve Federasyon lokallerini de yerle bir etmektedir. Demirel iktidarı da, bu hareketleri, kendi dayandığı sınıf kesimlerinin yaşayışı ve müsrif tüketimine yönelmekten -bu sınıf kesimlerinin uğrağı olan gece kulüplerinin basılması gibi- çevirip, "komünizmi tel'in" maskesi altında, öğretmen kitlesi ve onların ortaya çıkardıkları hareketler de dahil olmak üzere, toplumumuzda gelişen sosyalist harekete ve bütün ilerici, Atatürkçü güçlere kanalize etmeğe çalışmakta ve, kamuoyumuz yeteri kadar bilinçli olmadığından, bunu bir ölçüde de başarmaktadır. Bu hedeflerin arasında devrimci öğretmenler ve öğretmen örgütlerinin de bulunduğu, olaylarla da meydana çıkmıştır.

ÖNEMLİ BİR NOKTA

Aslında, ekonomik ve toplumsal bir olay olan gericiliğin bugün memleketimizde -sözde- dinsel bir kisveye bürünmesinin temelinde yatan neden, ülkenin geçerli bir kalkınma yoluna sokulmaması sonucu, halk kitlelerinin devamlı geçim sıkıntısında olması ve büyük sayılarda işsizliğin bulunması; kısaca, halkın refaha kavuşturulmamış olmasıdır. Durumun ekonomik ve siyasal nedenlerini bilmeyenler ise, düzenin bozukluğunun, yoksulluk ve çaresizliğin izahını, bildikleri tek yol olan dinsel açıdan yapmaktadırlar. Ne var ki, öğretmenlerin şikâyetlerinden biri de bu dinsel yobazlıktır. İktidar, bu, dinsel kisveye bürünmüş, fakat aslında halkın dertli durumundan doğan gericilik hareketlerini iki nedenle teşvik etmekte, ya da hoşgörü ile karşılamaktadır: Birincisi, dinsel duygu ve inançları politikasına âlet ederek oy toplamak; ikincisi de, toplumumuzda halkın bilinçlenmesini önlemek ve bu işi başarma yolunda olan sosyalist partiyi ve güçleri engellemek. Halkın yoksulluk derdine gerçekten çare bulunması, öğretmenin tâ ne zamandanberi şikâyetçi olduğu yobazlığa son verecektir. Ayrıca, gericilik hareketlerini kendi amaçları uğruna kullanan iktidarın hedefleri arasında bizzat öğretmen kitlesi de bulunduğuna göre, öğretmenlerin iktidarın bu tasarılarının karşısında yer almaları ve en nihayet halkın dertlerini çözmeğe aday sosyalist partiye düşmanca uzanan ellere "dur" demeleri doğal bir sonuçtur.

Öğretmen de bilmek zorundadır ki, dış kuvvetler de

gene benzeri amaçlarla, yani bugünkü kapitalist düzeni sürdürmek, kendinden yana olan iktidarların ayakta durmasını sağlamak ve anti-emperyalist, bağımsızlıktan yana olan tüm demokratik güçleri ve hareketleri ve bu arada özellikle ve en başta sosyalist hareketi ve onun siyasî partisini bastırmak amacıyla iktidarla işbirliği halinde bu gerici eylemi desteklemektedirler. Öğretmenlerimiz, bu dış kuvvetlerin, kimi gizli, kimi açık biçimde örgütlenen bu gericilik akımlarını, memlekette demokratik rejimi ve toplumcu akımı sözde "halk ayaklanmaları" kisvesi altında yoketmek işinde kullanmak isteyeceğini unutmamalı, İktidar - Amerika yakınlığını hiçbir zaman gözden uzak tutmamalıdır. Aslında, Türk tarihinde bu türlü gericilik hareketlerinin hiçbir zaman başarıya ulaşamadığını öğretmenlerimiz herkesten iyi bilirler.

FIRSATÇILIĞIN BOYUTLARI

Öğretmen kitlesinin, APİktidarının sınıf ve ara tabakaları açısından dayanakları karşısında yeri ve doğal tutumu böylece ortaya çıkmaktadır. **Tek parti devrinde bürokrasi kanalıyla yöneticiler arasına girerek toplumda manevi bir prestij sağlamış olan öğretmen, bugün, egemen sınıflar koalisyonunun dışında, hattâ karşısında kalmıştır.** Egemen sınıfların eğitim anlayışının bugünkü sözcüsü görünen Eğitim Bakanı, öğretmenlere, özetle, şöyle bir toplumsal mevki teklif etmektedir: bir teknisyen kadro olarak teknik iş görme ve ders kitaplarındaki eleklenmiş bilginin dışına çıkmama... Böyle bir eğitim tasarısını daha kolaylıkla yürütebilmek için de, egemen sınıfların, kendi dümen sularında ve şatafatlı, fakat yanıltıcı isimli öğretmen kuruluşları meydana getirerek iktidarla ortaklık görüntüsünü bile denediği bilinmektedir. Bu sapma öğretmene yaraşır bir çıkar yol olmadığı gibi, bu sapmaya katılmayan öğretmenlerin, bu kez de, "özel konutlar" gibi yeni yollarla devrimci yoldan alıkonulmaları da denenebilir. Egemen sınıfların türlü tuzakları karşısında öğretmen direnmesinin "bir hayıflanma" ve "kendi aramızda bir şikâyet" boyutuna indirilmemesi, toplumumuzun ileri hamleleri bakımından çok önemlidir. Öğretmen gövdesinin bu ileri hamleyi gittikçe benimsediği ve her seferinde yöneticilere, hazır oldukları çizginin de ötesinde, çok şeyler kabul ettirdiği son Şûra'da bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Buna rağmen öğretmen, yalnızca iktidar partisinden gelecek tehlikelere mâruz değildir; solda görünen bir fırsatçılığın da kurbanı olabilir. Eski çalışma arkadaşları tarafından "oportünizm", yani fırsatçılıkla itham edilenlerin bu noktaya dikkat etmeleri faydalıdır. Devrimcilikte fırsatçılık bir hastalığı ifade eder ve devrimci hareketi yozlaştırmak için egemen sınıfların kullandığı ve yıkıcı etkileri olan bir yöntemdir. Fırsatçılığın ortaya çıkışı kaçınılmazdır; çünkü gerçek devrimci hareketin teorisi o kadar sağlam ve o derece doğrudur ki, egemen sınıflar için, bir süre daha olsun hayatta kalmak amacıyla onu önemli eksiklikler ve bazı yanlışlarla kopya etmek şarttır. Egemen sınıflar, devrimci düşüncenin sadece kendi işlerine yarayanını ve sadece yarayan miktarda alır, işlerine gelmeyene de ölümle savaşır gibi karşı koyarlar. Bundan doğan yarım - yurum sözler, egemen sınıfların iyileşme bilmeyen hastalıklarını gizleme çabasıdır. Bu gizlemenin, tabii, en önemlisi, toplumsal sınıfların varlığını inkâr etmek ve "işveren"le "çalışan"ın çıkarlarının bağdaştırılabileceğini söylemektir (1).

Fırsatçılık, egemen sınıfların devrimcilere karşı açtıkları savaşın bir devamıdır. Fırsatçılar da kendilerini devrimciymiş gibi göstermek ihtiyacı içindedirler. Ama bildikleri, hele de uyguladıkları, devrimcilik için yeterli değildir. Egemen sınıfların hayat felsefesi süresini öylesine doldurmuştur ki, kendi iktidarlarını sürdürebilmek için devrimcilik görüntüsüne bürünmek gereğini duyarlar.

ÖĞRETMEN NEDEN ÖFKELİ?

Fırsatçılığa meydan vermemek için toplum tahlilinde nedensellik zincirlerini doğru koymak gerekmektedir. CHP'nin bugünkü sınıf niteliği, böyle bir tahlile meydan verecek türden değildir. Öğretmenler de CHP çizgisini benimsedikleri takdirde, önerilen eylemden beklenen sonucu

lâle devri

ilâç

Roche İlâç Fabrikasının işçileri, arkadaşlarının haksız yere işten atılmasını protesto amacıyla Fabrikanın şantiyesini "işgal" ettiler.

Ah, bir de, sömürü düzeninin ilacının yerini keşfedip de işgal edebilseler!..

vatansızlar

AP'li Çalışma Bakanı Erdem, "Vatan, insanın karnının doyduğu yer değil, bayrağının dalgalandığı yerdir" diyor.

Bayrağımızı Batı Almanya'nın, Avusturya'nın, İsveç'in, Avustralya'nın göbeğinde diksek de, ordaki işçilerimizi vatansızlıktan kurtarsak bâri!..

dikkat!

AP İktidarının başı, Avustralya'ya göçen Türkleri uğurlarken, "Türk Hükümeti daima yanınızda olacaktır" demiş.

Eyvah! Zavallı işçiler yine yandılar demektir.

alâmet-i farika

Dördüncü Milli Nöro - Psikiyatri Kongresinde belirtildiğine göre, Türkiye'de akıl hastalarının sayısı dehşetli artıyormuş.

Doğrudur.

Yapılan işler, alınan kararlar, partiler arasında mekik dokumalar, kontenjan cambazlıkları da gösteriyor bunu zaten.

yabancılaşma

Çörçil caddesi, Kenedi caddesi, Ruzvelt bulvarı, Piyer Loti sokağı, Klod Farer caddesi, Conson meydanı... Şimdi de Ankara'da bir caddeye Gandi caddesi adı verilecekmiş.

Adamlar boşuna sahip çıkmıyorlar ya Türkiye'ye, be birader!

evet..

CHP Genel Sekreteri Ecevit, "Uyuyan Türk köylüsü değil, Türk aydınıdır" diyor.

Öyledir tabii.. Ortanın solunda dönüp durmasından belli değil mi?

2977

Dünyada 2976 dil konuşuluyormuş.

Eksik... Bizim kompradorlarınkiyle birlikte 2977 olması gerek.

sadece..

Meclisi gezen Fransız gazetecilerinden bazıları, Süleyman Demirel'i Mussolini'ye benzetmişler.

Hayır, hayır... Sadece yüzünü..

alamazlar. Bundan önceki bir yazıda (Forum, Sayı 345, "CHP'de Ortanın Solu") daha etraflı anlatmağa çalıştığımız gibi, **Ortanın Solu politikası, endüstrileşmiş kapitalist Batı ülkelerinin, sömürme düzeninin temeline dokunmadan, emekçi sınıflara taviz verme politikasıdır.** CHP'nin, öğretmenin günbegün çatıştığı büyük toprak sahiplerine karşı tavrının kesin olarak ortaya çıkmadığı; bir sömürü aracı olduğu artık anlaşılmış bulunan NATO'da kalma yanlısı olduğu, yabancı sermayeye hayır demediği, ticaretin devletleştirilmesinin sözünü etmediği ve Avrupa kapitalizminin kıt'a çapında bütünleşip yeni genişleme imkânları aramasından ibaret olan Ortak Pazar'dan da yana çıktığı bilinmektedir. **Öğretmenlerin, CHP ve TÖS yöneticilerinde şimdiye kadar görülen eklektik dünya görüşleri yerine akılcı, tutarlı ve maddeci toplum tahliline gittikçe yaklaşmaları, "Devrim İçin Eğitim" kavramına bir öz kazandıracaktır.** O zaman, çıkarlarını önceleri oportünist yönlerde görenlerin bile sür'atle yer değiştirme yollarını arayıp aramamaları artık önemli değildir. Çünkü zamanla ağır basacak ve kendini kabul ettirecek olan, sadece ve sadece objektif koşullar ve gereklerdir, sübjektif tercihler değil. Bu objektif koşullar ise, öğretmeni kesinlikle halka dönük bir yola itmektedir. Öğretmenin sınıflar arasındaki eski yeri ile bugünkü rolü karşılaştırılacak olursa, bu gelişmenin önemi daha da açıklık kazanmaktadır. **Öğretmen topluluğunun, egemen sınıflar koalisyonunda iktidara katıldığı bir dönem de olmuştur. Tek parti yıllarında öğretmenlere de, tepeden inmeci "reform" siyasetinin personeli olarak bakılıyordu. Kendilerine, toplumdaki bu görevlerine yaraşır manevi bir itibar da sağlanmıştı. O zamanlar, halk, öğretmenin çizdiği yolu izlerse, toplum sorunlarının çözüleceği sanılırdı. Bu yol, cehalet ve dinsel taassuba karşıydı. Öğretmen, geriliğin temel nedenleri olarak yalnızca bu ikisini görürdü.**

Öğretmen kıyımının başladığı sonraki dönemde ise öğretmenler, bürokrat burjuvanın rolünü genellikle yitirmesiyle, yalnızca bir teknisyen kadro durumuna indirilmişler, değişen iktidardaki yeni koalisyondan çıkarılıp atılmışlardır. Yani, iktidar koalisyonunun siyasal hedefleriyle öğretmen meslek grupunun hedefleri arasında çelişkiler belirmiş; iktidar, kendi hedeflerine ulaşabilmek için öğretmenden yararlanamıyacağını anlamıştır.

Bugünse, öğretmen, **"arkasız memur"**dur. Çoğunun ücreti, ortalama işçi ücretinden de düşüktür. İşçi ücretlerinin zaten düşük olduğu gözönünde tutulunca, öğretmenin yaşama seviyesi hakkında bir fikir edinilebilir. **Hem yaşama koşulları dikkate alındığında, hem de bir kafa emekçisi olarak, öğretmenin mukadderatı emekçi sınıfının mukadderatıdır; kurtuluşu onun kurtuluşuna bağlıdır. Ancak emekçi sınıfların tüm olarak devlet yönetimine ağırlıklarını koydukları bir düzende onun da gerçek refaha ulaşması mümkün olacaktır. Bu da, ancak, diğer emekçi kitlelerle birlikte olabilir.**

İkinci olarak, öğretmen, okuldaki öğrenciyi Anayasa ilkelerine uygun olarak yetiştirmek istiyor. Bugünkü iktidar ise, Anayasa ile çelişme halindedir. Anayasa ilkeleri ışığında yetişenlerin, kendisine baskı yapacağını biliyor. Öğretmenin istediği şekilde devrimci bir eğitim de ancak emekçi kitlelerin iktidara ağırlıklarını koydukları bir düzende mümkündür. Ama devrimci eğitim için de önce gereken şey, arkadaşım Çetin Özek'in de daha Şûra toplanmadan önce belirttiği gibi, **"Devrim İçin Eğitim"**dir (2).

(1) **Sayın Baykurt, Şûra'da yaptığı bir konuşmada, toplumun temel ögelerinden olan "sınıf" kavramını gene doğru koyamamıştır. Sınıflar, tarih içinde değişen sosyal üretim sisteminde aldıkları yer, çoğu kez kanunların saptayıp dondurduğu, üretim araçlarıyla olan ilişkileri, emeğin toplumsal örgütlenmesindeki rolleri, ve ortaya çıkan zenginliği paylaşma biçimi bakımından birbirinden ayrılan insan gruplarıdır. Sosyal ekonominin belirli sisteminde işgal ettikleri farklı yerlerden ötürü bu sınıflardan biri diğerinin emeğine sahip çıkar. Sınıfların varlığı, toplumsal üretimin gelişiminin belirli safhalarıyla ilişkilidir. Her sınıflı toplumda -köleci toplumda köle sahipleri ve köleler, feodalizmde toprak sahipleri ve serfler, burjuva toplumlarda kapitalistler ve proletarya gibi- ana sınıflar yanında esas olmayan sınıflar da vardır.**

Gene Baykurt, din konusunda da önceki sapmalarını tekrarlamaktadır. Önce, toplumsal devâmın cehalet ve onun temel desteği olan dinî taassubun yenilmesi olduğu görüşü kesinlikle terkedilmelidir. Cehalet ve dinî taassup, geri bırakılmışlığın nedeni değildir, belki sonucudur. İkinci olarak, din, toplumsal bakımdan şartlanmış bir kavram olup, bu yüzden geçici niteliktedir. Uzun tarih dönemi içinde dinin bulunmadığı zamanlar da vardır. Din, ilkel komünal sistemin belirli bir safhasında, doğa güçlerinin korkutuculuğu ve anlaşılmazlığı sonucu meydana çıkmıştır. 'Felsefi idealizm'in meşrûlaştırmağa çalıştığı teolojik görüşe gereksiz yere tâviz vermek, öğretmenlik mesleğinde olanlara yakışmaz. Bu tutum oy kaygısıyla izlense bile, sınıflı bir toplumda dinin kökünün sosyal gelişme ve yığınların sömürülmesi içinde insanın, özellikle emekçinin çâresiz durumunda aranması gerektiği unutulmamalıdır.

Bir de, sosyalist literatürde geçen "alt-yapı" aşağı sınıflar, "üst-yapı" da yukarı sınıflar demek değildir; "toplumsal alt-yapı" diye de bir şey yoktur. Üretim biçimi, yani üretim güçleri ile bunlara uygun ekonomik ilişkiler sistemi, toplumun ekonomik temelini, ya da alt-yapısını meydana getirir. Üst-yapı ise, siyasal kurumlar, bilim anlayışı, felsefe, din, ahlâk ve benzeri sosyal bilinç şekilleri olup, alt-yapı temeli üstüne bina olunur. Bir toplumun maddi hayat şartları, yani alt-yapısı ne ise, o toplumun düşünceleri, siyasî görüşleri ve her türlü kurumları da ona göredir. Alt-yapının üst-yapıyı belirlemesi gibi, üst-yapı da toplumsal gelişmeyi hızlandırmak, ya da geciktirmek yoluyla alt-yapıyı etkiler. Alt-yapının aşağı sınıflar, üst-yapının da yukarı sınıflar olduğunu sanmak, gene bir TÖS yöneticisinin Eskişehir toplantısında "hâlâ 76 hanesi bulunan bilmem ne köyünde doğan ben, nasıl olur da komünist olurum?" demesi kadar anlamsız bir 'ignoramus'luktur. (İgnoramus (lât.): cehalet devi.)

Son olarak, kişinin rolü, emekçi sınıfların objektif gelişmesi, yığınların tarihi yaratan faaliyetleriyle ilintili, daha doğrusu sınırlıdır. Olayları, büyük kütlelere hâkim olan objektif kurallar ve faaliyetler belirler. Önemli olan, bu kütlelerin büyük ağırlığı, eğilimi ve birikmiş tecrübesidir. Şûra'da, gövdedeki öğretmenin varlığı yanında, yönetici olsalar da, ortak kararlara tek başına imza koymak gibi burjuva hastalıklarını yaşatmanın uzun vâdede gayriciddî olduğu anlaşılacaktır.

(2) Sayın Baykurt, TÖS Yürütme Kurulundan ayrılmamdan sonra yaptığım açıklamaya cevap kabilinden birşey yayınladı. Hiç bir zaman normal bir ekip çalışması yapamamış olan, benden önce ve benden sonra birlikte çalıştıklarıyla boğaz boğaza gelmekle tanınmış, bu arada benden sonra da Yürütme Kurulunda arkadaşlarıyla ağız ve burunlardan kan boşanıncaya kadar yumruklaşmış bir adamın "geçimsizlik" konusunda söz söylemeğe cesaret edişine ve böyle bir Yürütme Kurulunda çalışamayacağımı belirten bir yazımın muhtevasını açıklamadan "bende bir mektubu var" diyebilmesine sadece şaştığımdan cevabı gereksiz görüyorum. Böyle küçük şeyleri bırakalım da, artık, Olgunlaşma Enstitüsü'nün hanım öğrencileri dahil olmak üzere, doğru sloganlarla boykotlara katılan otuz küsur okulun eylemi üstünde ciddi olarak düşünelim.

sovyet yöneticilerine tepki nedir, ne değildir?

turhan tükel

Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgali, sosyalist partilerin büyük çoğunluğu tarafından tepki ile karşılandı. Bunların yanında küçük bir azınlık da işgali tasvip eder göründü.

Olaylar ilk günlerin heyecan verici havasından çıkıp, kendi yapısına uygun bir durgunluğa girdikten sonra, bütün sosyalist partilerde ve sosyalist çevrelerde bir iç-tartışma dönemi başladı. Bir yandan, açıklanan ilk kararların tam metinleri ele geçerken, bir yandan da tartışmaların ana hatları beliriyordu. Edinilen bilgilerden şu ortaya çıktı ki; ister "tepki" şeklinde olsun, ister "tasvip", açıklanan görüşlerin "açı"ları ayni değildir. Ayrıca "tepki" ve "tasvip"in ifade edilişlerinde de büyük farklılıklar vardır. Hattâ, işgal konusu üzerinde durma süresi ile de partiler ve kişiler birbirinden ayrılıklar göstermektedirler.

Bu belgeleri ve gelişmeleri dikkatlice izleyip incelemeden ve "şu suçladı, bu suçlamadı" gibi damgalarla sosyalist partileri ve kişileri kamplara bölmek ve ayni ölçüyü kendi bünyesinde uygulayarak taraflara bölünmek, son derece zararlı sonuçlar doğurabilecek bir düşünce ve davranışla sonuçlanabilir.

Mesele, konuyla en yakın ilgili sosyalist ülkeler kampı içinde ele alındığında bile farklılıklar göstermektedir. Olayın kahramanı ve baş sorumlusu Sovyet yö-

dosdoğru

avustralya mahkûmları

Türkiye'den binlerce kilometre uzaktaki bambaşka bir âleme göç zorunda bırakılan 169 Türkün vatanlarını terketmeleri olayı, basınımızda tepki yaratmamıştır. Solcu sayılan gazeteler, olayı sadece işsizlik sorunu açısından ele alarak, Hükümeti kınamakla yetinmişlerdir. AP'nin organı Son Havadis, "İşçilerimize yeni bir dünyanın kapılarını açıyoruz!.. İlk Türk işçi kafilesi Avustralya'ya uğurlanıyor!.." diye göçle övünmüş, hattâ işsizliğe bir çare daha bulunduğu için, İktidarı alkışlamıştır.

Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem ise, 169 Türk'ü karşısaja gelince, o da şudur:

"Vatan, insanın karnının doyduğu yer değildir. Bayrağının dalgalandığı yerdir. Daha çok kazanmak, emeğinizi değerlendirmek ve kazancınızı tasarruf etmek istiyorsunuz. Biliyoruz ki, başlayan yolculuk fukaralığın neticesi değildir. Gittiğiniz yerlerde Almanya'dan, İsveç'ten, Hollanda'dan, dünyanın dört bucağından gelmiş insanlarla karşılaşacaksınız. Bir bayram sevinci yaşadığımız şu anda, bir gaye insanı olduğunuzu unutmayacaksınız..."

AP Genel Başkanı'nın 169 Türk için yayınladığı mesaja gelince o da şudur:

"Türk Hükümeti daima yanınızda olacaktır..."

İnsanların aklı başında olanları, vatanlarını terkedip yâdellere mâcera aramağa çıkmazlar. Beş yıldan beri Avrupalara gidip çalışan onbinlerce işçimizin sırf mâcera heveslisi olduklarını syölemek, en azından, akılsızlıktır, insafsızlıktır. Aklı başında hiç kimse, yurdunu yuvasını dağıtma pahasına, dilini, dinini, geleneğini, yaşantısını, yolunu ve yordamını bilmediği diyarlara macera aramak için gitmez. Bugün Almanya'da, Belçika'da, Avustralya'da karın tokluğuna çalışıp birkaç yüz dolar biriktirmek için çırpınan kardeşlerimiz, yılbaşlarını, bayramları kollayarak vatanlarına gelmektedirler. Bunun anlamı şudur: Yurt dışına çalışmağa gidenler macera peşinde değildirler. Sırf karınlarını doyurmak, vatanlarında bıraktıkları kadınlarına, çocuklarına, analarına, babalarına birkaç kuruş göndermek, sonra da yurda dönüp birkaç bin lirayla bir iş kurabilmek hayaliyle çırpınmaktadırlar.

Gerçek budur.

Ama işsizliğe çare diye sorumlu yöneticilerin bulduğu dâhiyâne tedbir olan işçi ihracı politikasının anlattığı başka bir gerçek vardır. Eğer bir iktidar, yurttaşının karnını doyuramıyor ve yurttaşını bu yüzden yâdellere göçe zorluyorsa, o iktidar büyük bir ayıbın içindedir. İktidar, eğer gerçekten iktidarsa, yurttaşının insanca yaşamasını sağlamak durumundadır. Anayasamızın 10. maddesinin ikinci fıkrasında şöyle denilmektedir:

"Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmıyacak surette sınırlayan siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddî ve mânevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar."

Ve 42. maddede:

"Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için, sosyal, iktisadî ve malî tedbirlerle çalışanları korur ve çalışmayı destekler; işsizliği önleyici tedbirleri alır" yargısı yer almaktadır.

"Doğduğun yere değil, doyduğun yere bak..." diyen atalar sözünü, "Vatan insanın doyduğu yer değil, bayrağının dalgalandığı yerdir..." diye değiştiren Çalışma Bakanı Erdem ve başta bu düzenin yaratıcıları, sürdürücüleri, Anayasa maddelerinin gerçekleşme şartını işçi ihracı gibi çok basit tedbirlerde gördükleri için "ayıp" sözünün ağır anlamını elbette kavrıyamıyacaklardır. Ama onlara bunun anlamını kavratmak gerekmektedir.

İşsizliği önlemek amacıyla Türk insanına yabancı diyarlara göç etme öğüdünde bulunan ve göç şartları hazırlayanlar, düpedüz, Anayasaya karşı suç işlemektedirler. Anayasa suçu işlemenin cezası ise bellidir. Sorumlu bir kişinin, yurttaşının, vatanını terkedip yâdellere gidişini "bayram sevinci" diye göstermesi, basiretinin gerçekten bağlandığının delilidir.

Çünkü Türk insanı, doğup büyüdüğü topraklarda karnını doyuramayıp yâdellere gidiyorsa, o ülkede korkunç bir sömürü düzeni vardır.

Çünkü Türk insanı, "bayram sevinci" içinde cehennemin dibindeki bir ülkeye törenler düzenlenerek postalanıyorsa, o ülkede yaşama özgürlüğü, çalışma özgürlüğü, karnını doyurma özgürlüğü yoktur.

Kısaca, anayasa yoktur, demokrasi yoktur ve "İNSAN" yoktur!...

güner sanlı

neticileri, hem sosyalist kampın, hem de dünyanın bir süper devletinin yöneticileri olarak hareket etmişlerdir. Büyük devlet egoizmi alışkanlığı ile, kendi nüfuz bölgelerindeki bir küçük devletin kapitalist kampla yakın ilişki kurmasını, kendi stratejileri açısından tehlikeli bulmuşlardır. Ayrıca, Çekoslovak Partisinin bünyesindeki ve ülkedeki "liberalleşme" hareketini de, gene kendi partileri ve toplumları yönünden tehlikeli bir eğilim olarak değerlendirmişlerdir. İşgal hareketine katılan Varşova Paktının öteki üyeleri için de durum; kamplarında gedik açılması ve "liberalleşme" hareketinin kendilerine de sirayet etmesi tehlikesidir. Bu, özellikle Demokratik Almanya Cumhuriyeti için, son derece önemli bir noktadır. Bu ülkelerdeki iktidarların işgale katılmaları, -bir bakıma- kendilerini güvenlik altına alma gayretinden başka bir şey değildir. Bunların Sovyet yöneticilerinden farklı açısı, kendilerini kampın "güçlüsü"nün himayesinde görmeleri; sosyalist bağımsızlık anlayışını, Sovyetler'le "bütünleşme" biçimine sokmalarıdır.

Sosyalist kampın "bağımsız"ı Romanya ise tepkisini, bir sosyalist devletin bir başka sosyalist devlete askerî müdahalede bulunamıyacağı açısından göstermiştir. Kendine özgü sosyalizmi ile ün yapmış ve kamptan çoktandır kopmuş bulunan Yugoslavya da ayni mantıkla hareket ederek Sovyetler'i kınamıştır. Bunun yanısıra, her iki ülkenin yöneticileri, kendi bünyelerinde başardıkları "liberalleşme" hareketinin durdurulmasına da karşı çıkmışlardır.

NEDİR "LİBERALLEŞME"?

Burada durup, Sovyet yöneticilerinin ve Varşova Paktı ülkelerindeki yöneticilerin önlemeğe çalıştığı, Romanya ile Yugoslavya'nın karşı çıktığı "liberalleşme"-nin nasıl bir hareket olduğunun aydınlığa kavuşturulması gerekmektedir.

Gerçekte bu akımın öncüleri, Stalin sonrası Sovyet yöneticileridir. Barış, maddi refah ve kişisel özgürlüklere konan kısıtlamaların kaldırılmasını bekleyen toplum çoğunluğunun bu eğilimini farkedip, bu eğilime cevap veren Sovyet yöneticileridir. Ama bu arada, kararı verenlerin belli bir yönetici kadro olduğu unutulmamalıdır. Ve bu kadro, tek parça olmayıp, iki büyük gruptan teşekkül etmektedir. Bir yanda **bürokratlar**, yani mahalli sekreterler, bölge ve federasyon sekreterleri ve yüksek memurlar; öte yanda **teknokratlar**, yani ekonominin kilit noktalarını ellerinde tutan fabrika müdürleri, işletmeciler, iktisatçılar ve teknisyenler bulunmaktadır. Stalin sonrası Sovyetler Birliği'nde liberalleşmeyi, teknokratlara dayanan bürokratlar gerçekleştirmiş ve dondurmuşlardır. Bu hareket fasılalarla ve Sovyet bürokrat yöneticilerinin teşvik ve yardımı ile öteki sosyalist ülkelerde de yapılmıştır. Onlarda da halk çoğunluğu, pasif bir tasvip unsuru olmuştur. Bu harekete, Doğu Almanya ve Çekoslovakya'da, Ulbriht ve Novotny'nin kurduğu özel düzenle geçilmiş bulunmaktaydı. Bu kışın başında Çekoslovak partisinin genç bürokratları, teknokratların desteğini alarak Novotny'ye karşı bir "saray darbesi" yapmışlardı. Fakat gecikmenin getirdiği çeşitli birikimlerle, bürokratların darbesine destek olan teknokratlar, tabii müttefikleri olan entellektüeller, gazeteciler, sanatçılar ve yazarlarla birlikte daha büyük ve daha hızlı bir liberalleşmeye zorlamışlardır. Oyunun bozulduğu yer burasıdır. Özellikle geleceğin entellektüelleri, yazar ve sanatçıları ve geniş teknokrat kadroları olacak olan üniversiteli gençlerin -kütle hareketi olarak- öne sürülmesi, bürokratların sonunu ilân etmiştir. Sovyet bürokrat yöneticilerinin endişe ve telâşları doğrudan doğruya bu gelişmeden gelmektedir. Bunun kendileri için de bir tehlike olduğunun açık belgesi, Çekoslovakya işgalini, 88 Sovyet yazarının da toplu bir bildiri ile kınamalarıdır. Bu konuda ikinci belge, Sovyet işgalinden sonra Çekoslovakya'dan kaçanların siyasi bürokratlar olmayıp, teknokrat ve entellektüel çevrelerden olmasıdır. Ünlü Çek iktisatçı Otto Sık, bunların başında gelmektedir. Ve bugün İsviçre'ye sığınmış bulunmaktadır. Durum böylece açığa çıkmışken, Çekoslovakya'daki hareketi bir "özgürlük hareketi" olarak görmek; özgürlüğü sınıf ve tabakaların kendileri için istedikleri ve getirdikleri gerçeğini bilmiyen ya da ihmal eden kimselerin işidir.

Sosyalist kamptan olup da, Sovyetler'in gerek dünya politikasına, gerek rus hal-

milli bütünlük

Eşkiya öyküleri anlatılıyordu kentte. "Hamido dağa çıktı" diyordu gazeteler. Oysa "Ben dağa çıkmadım, Özbay'ı yakalıyacağım" demişti Hamido. Ya, ya öyledir, eşkiyaları yakalamak için dağdadır adamcağız... Ama ne kocaman yanlışlık bu böyle, Hamidom? Hazır kente gelmişken, düşmüşken içine eşkıyaların, çıkar mı adam dağa?

Çocuklar dileniyordu kentte. Ortaokul çağındakiler hamallık yapıyor, yerlerden izmarit toplayıp içiyorlardı. Kadınlar çarşaflara girmişlerdi kapkara, peçelere bürünmüşlerdi. "Kadınların aklı eksiktir, onlara eşitlik verilemez" diyordu adam, lisede. Evet, evet, lisede! Neden ki, öğretmendi orada. Lise öğretmeniydi bu, "karnındaki yemeklere", yani yediği ve midesinde bulunan şeylere "namaz kıldıran" adam. Kapı kadar diploması İlâhiyat Fakültesi'nden. Millî Eğitim Bakanlığı da "İyi öğretmen olur bu adam" demişti. Değil mi ki "karnındaki yemeklere namaz kıldırıyor" ve değil mi ki "sinek pis değildir" diyor ve değil mi ki "kadınların aklı eksiktir" diyor... Dahası, şeriatın ve hilâfetin savunuculuğunu yapıyor... Bu adam "iyi öğretmen" olmaz da kim olur, peki?

"Millî bütünlük" diyordu başlardan bir baş. Eh, can kurban "millî bütünlük"e. Ne var ki, hep bölücüydü istatistikler. Bu sürgünler kentinin her yüz kişisinden sekseni kapkara cahildi. Üç dil konuşuluyordu kentte: Arapça, Kürtçe ve azıcık da Türkçe.. İstanbul'a ve öteki koca kentlere dağılmış olanlar da biraraya getirilseler, kentin nüfusu yüzbini geçer. Oysa şimdi kentte otuzbin kişi var - yok. Haa, neden mi gitmişler o kentlere? Kuşkusuz, "millî bütünlük" bozulmasın diye... Yok canım, öyle açlıklan, işsizliklen, ekmeklen bir ilgisi yok. Nah, işte şuracıkta petrol var. O yanlara akıtıyorsak petrolü, "millî bütünlük" aşkınadır. Sahi siz, sanayinin hep sizin oralara kurulmasını nasıl anlıyorsunuz?.. Ah bölücüler ah!.. Değil efendim, dediğiniz gibi değil; "millî bütünlük" meselesi bu. Diyelim ki sizin oralarda bir kişinin eğitilmesi için yılda yüz küsur lira harcanıyor da, bizde üç - beş lira harcanıyor. Biz bilmiyor muyuz yani bunun nedenini?.. Cahil miyiz o kadar?.. "Millî bütünlük" işte...

Evet efendim, adamlar yük kamyonlarına istiflenip başka kentlere taşındılar yaz boyu. Ellerinde oraklar, omuzlarında torbaları vardı yırtık - pırtık. Kırk gün - kırk gece ıslasanız sodalı ve sabunlu suya, yumuşamazdı kirleri. Okul, oyun, oyuncak ve çukulata yeme çağındaki bir çocuk -kaç bir çocuk!- "İslâm gazetesi!" diye ünlüyordu, bu kentin yerlisi olmıyanları gördükçe. Ne yapıp yapıp üste getiriyordu Bâbıâli'nin şeriatçi gazetesini, bu kentte müslümanlar çok diye. Mahkemenin salonunda boynu bükük çocuklar -erkek çocuklar- sıra bekliyorlardı, ırzlarına geçildiğini anlatmak için yargıca. Yaşlı kimsesiz kadın ve erkekler bütün gün ve bütün gece sokaklarda oturup avuç açıyorlardı. Bazı sokaklarda, özellikle geceleri, sıkı sıkı peçelerinin arkasına saklanmış gencecik, körpecik kadınlar peydah oluyor, konuşmaktan bile utanarak dileniyorlardı. Öyle genç, öyle genç ki... Tam kolej çağında!

Ve konuşuyordu bilmem nerde başlardan bir baş: "Millî bütünlük..."

Ve biz dahi aşk ile ve şevk ile üç defa diyelim: Yaşasın "millî bütünlük", yaşasın "millî bütünlük", yaşasın "millî bütünlük".

ahmet toptaş

kına karşı tutumuna açıktan karşı çıkmış bulunan Arnavutluk ve Çin Halk Cumhuriyeti, işgali, bir sosyalist devletin bir başka sosyalist devletin iç işlerine silâhlı müdahalesi olarak suçlamışlardır. Ayrıca, revizyonist Sovyet yöneticileriyle onlar kadar revizyonist olan Çek yöneticilerinin, Çekoslovakya halkına karşı birlikte işledikleri bir suç olarak değerlendirmişlerdir.

Amerikan emperyalizmi ile ön safta çatışan Küba, Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam ise, her zaman Sovyetler'in askerî yardımını istiyecekleri yönünden hareketle, işgali -Sovyetler'in gösterdikleri dış tehlikeleri doğru kabul ederek- tasvip etmişlerdir. Arap ülkelerinin yöneticilerinin tasvibi de ayni durumlarından ileri gelmektedir.

İktidarda olmayan sosyalist partilerden tasvip edenler, öncelikle Amerikan emperyalizmi ile boğuşan yoksul ülkelerin sosyalist partileridir. Tasvip etmeyen sosyalist partiler ise çoğunlukla Avrupada bulunmaktadır. Bunların açısı, Çekoslovakya'daki işgali, bir liberalleşme hareketine engel olunması, özgürlüklerin kısıtlanması şeklinde yorumlayıp tepki gösterme açısıdır. Seçimle ve demokratik yoldan iktidara geleceklerini savunan bu partilerin, kendileriyle çelişmemeleri için başka yolları yoktur. Bunlar, 1956'da Macaristan işgalini tasvip ettiklerinde, büyük entellektüel kitlesini kaybettiklerini unutmamışlardır. İkinci kez bu hatayı işlemekten çekinmişlerdir. Buna rağmen, kendi içlerindeki tartışma durmamıştır. Tepkinin sert yapıldığı, gerekçeler öğrenilmeden yapıldığı tezini savunanlar, Çek yöneticileri siyasi tâvizler verdikçe, seslerini yükseltmektedirler.

Türkiye sosyalistleri açısından durum son derece aydınlıktır. Amerika ile Sovyetler nüfuz paylaşmasında NATO kanalı ile Amerikan nüfuz bölgesi içinde bulunan Türkiye'nin askerî bloklara ve paktlara karşı olması ve devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmasına karşı çıkması kadar tabii bir şey yoktur. Buna göre Türk sosyalistleri, kim olursa olsun, hangi nedenle olursa olsun, bir başka devletin işlerine askerî müdahaleleri tasvip edemezler. Ederlerse, Amerikan emperyalizmine karşı yürüttükleri mücadele ile çelişmiş olurlar. Büyük devlet egoizmini bir kapitalist yönetici gibi benimsemiş bulunan bugünkü Sovyet yöneticilerine tepki gösterilecektir. Fakat bunu, Sovyet devrimini suçlamak, bütün geçmişini suçlamak için bir fırsat gibi kullanmak, dünyanın neresinde olursa olsun, bir sosyalist için herhalde tasvip edilmiyecek bir durumdur.

bütün toplumcu eserler

Sergi Kitabevi'nde

çekoslovak, macar, rus, romen, fransız, ingiliz klâsik müzik plâkları

Sergi Kitabevi'nde

Büyük Sinema içi, Kat 1,
Yenişehir - Ankara

açık mektup

ellerinizden öperim, bahadınlılar!

O mübarek ellerinizden öperim. Gencinize yaşlınıza, kızınıza kızanınıza, çoluğunuza çocuğunuza, cemi cümlenize selâm eder, o kendine oy veren iki mübarek ellerinizden öperim.

Nasılsınız, iyi misiniz? Sağlığınız, dirliğiniz yerinde mi? Sağ ve salim olaraktan daha nice seçimler geçirmenizi dilerim. Hani var ya, geçimlerin seçimlere bağlı olduğunu iyice anlayan ilk köy siz oldunuz. İnsanın akıllısı güzeldir Bahadınlılar, emekçinin kula kul olmayanı yiğittir. Siz ne güzel insanlarsınız, ne güzel, ne yiğit emekçilersiniz siz!.. Duyduk ki sermayeciler baskıya kalkmışlar. Ne ettiniz, n'eylediniz, nice direndiniz?.. Başkaca bir yaramazlık olmadı ya?..

Buralardan soracak olursanız, hamdolsun yüzümüz ışıdı; sağolun, yüzümüzü ışıttınız. Çoluk çocuk, sağlığınıza duacıyız. Ama onlar, o, emekçiye baskıya kalkanlar, yani ki sermayeciler kötü oluyorlar, tüm taşa kesiyorlar, sesleri - solukları çıkmıyor, ödleri kopuyor sizden. Bahadın'da emekçiler kendi Belediyelerini şöyle iyice bir yönetirler de, köylerini cennete çevirirler diye korkuyorlar. O zaman Türkiyemizin cümle köyleri, kentleri de Bahadın'ı örnek alırlar, Türkiye sosyalist oluverir diye ödleri patlıyor. Eee, nasıl korkmasınlar?.. Bu işi yüzünün akıyla gerçekleştiren, yaratan ilk siz oldunuz. Tam bağımsız, demokratik, sosyalist Türkiye, emekçilerin nasırlı elleri ve aydınlık kafalarıyla yaratılacaktır. İşçiler ve köylüler ve de cümle emekçiler kuracaktır yarının güzel Türkiyesini. Bunun ilk işaretini siz verdiniz. Sermayecilerin, Amerikancıların güzelim el-emeğine, alınterine saygısızların oyunlarını ilk siz bozdunuz. Gayrı tekmil dünya biliyor, Türkiyemizde bir sosyalist belediye olduğunu. Sermayeciler kına yaksınlar gayrı çelik kasalarına, kuştüyü yataklarına, lüküs arabalarına.

Ama böyle deyip de gevşeyecek miyiz? Değil elbette! Dur, durak yok gayrı bize. Ne yapacağız, ne edeceğiz, Bahadın köyünü elbirliğiyle, gönülbirliğiyle onaracağız, eksiğini gediğini tamamlayıp, cennete çevireceğiz. Böyle ettik mi daha da korkacaklar, daha da çekinecekler. Emekçiyi uyutmanın, ezmenin, sömürmenin yolu yordamı kalmadığını, mümkünlerinin tükendiğini daha bir anlayacaklar. Bu işin anhası minhası kalmadı gayrı! Hem, bir tek Bahadın'la da bitmeyecek bu iş. 1969 seçimlerine daha bir güçlü girmek için, bütün sermayeci partilerin karşısında Meclise girip, kendi kanunlarımızı kendimiz yapmak için, güzel yurdumuzu Amerikan gâvurunun üslerinden, pislerinden temizlemek, tam bağımsız, demokratik, sosyalist bir Türkiye kurmak için, analarımız ve babalarımız, karılarımız ve bebelerimiz, toprağımız ve ekmeğimiz, namusumuz ve şerefimiz, südümüz ve de dinimiz hakkı için, adaletli hemi de müsavatlı bir düzen kurmak için, eğik başımızı gayrı dikebilmek için, "Köylüye toprak, herkese iş" için, kendi partimiz, Türkiye İşçi Partisi için çalışacağız. Bilmeyene bildirecek, görmeyene gördürecek, uyanmamışı uyandıracağız. Ve de sonunda, gülmeyeni güldüreceğiz...

Değersiz satırlarıma burada son verirken, ellerinizden öperim Bahadınlılar. Gencinize yaşlınıza, kızınıza kızanınıza, çoluğunuza çocuğunuza selâm eder, o kendine oy veren iki mübarek ellerinizden öperim.

hasan ersin

ödemeler dengemizin durumu

prof. sadun aren

I.

Bilindiği gibi, kalkınma çabası içinde bulunan bir memleket, bir yandan yatırımlarını artırmak, diğer yandan da halkının geçimdüzeyini yükseltmek zorundadır. Bu her iki maksadı da gerçekteştirebilmek için, memlektin dış ilişkilerini yoğunlaştırması ve döviz kazançlarını artırması gereklidir. Diğer bir değimle, dış ekonomik ilişkiler -ki bu, döviz kazanma olanakları demektir- kalkınmayı frenleyen en önemli bir dar - boğazdır. Bundan ötürü, bir memleketin ekonomik politikasının ve kalkınma çabalarının en geçerli başarı ölçülerinden biri, dış ödemeler dengesinde erişilen ferahlık derecesidir.

II.

Bu genel kuralı belirttikten sonra hemen şunu da ilâve etmek lâzımdır ki, dış ödeme durumunun ferahlı olup olmadığını yalnız bu ödemelere bakılarak değil, fakat hedef alınmış olan kalkınma hızı da gözönünde tutularak ortaya çıkarılabilir. Gerçekten, çok düşük bir kalkınma hızına razı olunduğu takdirde dış ödemelerde hiçbir sıkıntı çekilmez. Çünkü bu takdirde memleketin gerek yatırımlar, gerekse tüketim için döviz ihtiyacı çok az olur ve memleketin döviz kazancı da bu düşük ihtiyacı karşılıyabilir. Örneğin memleketimizde, yatırımlar kısılarak, kalkınma hızı şimdiki % 6 civarındaki seviyesinden % 3 civarına düşürülse, dış ödeme sıkıntılarımız da çok azalır, hattâ belki ortadan kalkar. Ama, dış ödeme sorununu, kalkınma hızını azaltıp fakirleştirerek çözen böyle bir politikaya başarılı demeye elbette ki imkân yoktur. Başarılı politika, yüksek bir kalkınma hızını, dış ödeme sıkıntısı çekmeden, yani ihracatı da gereği kadar artırarark yürütmek demektir.

III.

1930'dan 1947 yılına kadar - 1938 yılı hariç - Türkiye'nin ihracatı ithalâtından daima fazla olmuş ve bu devrede hem bir kısım eski borçlar ödenmiş, hem de önemli bir miktar altın ve döviz rezervi biriktirilmişti. 1947'den itibaren bu durum tersine dönmüş ve dış ticaret dengemiz devamlı olarak açık vermeğe başlamıştır. 1967 sonuna kadar dış ticaret açığımızın kümülatif toplamı 2 milyar 740 milyon dolardır. Bu meblâğ, kısmen altın ve döviz rezervlerimizin erimesi, kısmen görünmeyen kalemlerdeki fazlalar ve büyük ölçüde de dışardan ve özellikle Amerika Birleşik Devletlerinden sağlanan hîbe ve kredilerle karşılanmıştır. Bundan ötürü Haziran 1968 itibariyle toplam dış borçlarımız 1 milyar 425 milyon dolar, yani bahis konusu kümülatif açığın bir hayli altındadır.

IV.

Memleketimiz, son 20 yıldır batı memleketleri ve özellikle A.B.D. ile kurmuş olduğu sıkı ekonomik ilişkiler ve onlardan sağladığı yardım ve krediler yüzünden emperyalizmin ağına düşmüş ve onun bir uydusu haline gelmiştir. Bu durum,içerde kapitalist kalkınma yöntemi uygulamanın, dışarda da ileri kapitalist memleketlerin Türkiye'yi bir hammadde kaynağı ve mallarına ve sermaye yatırımlarına bir pazar yapma gayretlerinin ortak sonucudur.

Bundan ötürüdür ki, son 20 yıldır sağlanmış olan 2 milyar 740 milyon doları bulan ilâve ithalâta rağmen sağlıklı ve yeterli bir kalkınma sağlanamadığı gibi, dış ödeme sıkıntıları da giderilememiştir.

Gerçekten, 1948 - 1967 arasında gayri safi milli hasılamız % 180 oranında artmıştır. Bu, yetersiz bir artıştır. Ama daha fenası, ihracatımız bu ayni devrede daha da az artmıştır. Devrenin ilk 3 yılı ile son 3 yılı ortalamalarına göre ihracat artışı ancak % 110 oranında olmuştur. Yani ihracatın milli gelire oranı, bahis konusu devre içinde artacağına azalmıştır.

V.

Ödemeler dengemizin bu yılki durumuna gelince: İlişik tabloda yılın ilk 6 ayına ait ödemeler dengesi, geçen yılın ayni devresiyle mukayeseli olarak gösterilmiştir. Buna göre, başlıca döviz kazanç kaynaklarımız olan ihracatta bir duraklama, işçi dövizlerinde de bir azalma vardır. Buna karşılık, ithalât önemli ölçüde artmıştır. Gerçekten ithalât, geçen yılın ayni dönemine nazaran, 67.4 milyon dolar, yani % 20 oranında artmıştır. Ne dış kredilerde ne de diğer döviz kazançlarımızda bir artış olmadığına göre, ithalâtın nasıl olup da bu ölçüde artabildiğini çözmek gerekmektedir.

Çözümün bir kısmı, dış borç ödemelerinin azalmış olmasıdır. Tablodan da anlaşılacağı üzere, geçen yıl 60.3 milyon dolarlık borç ödediğimiz halde, bu yıl ancak 34.6 milyon dolarlık borç ödemiş bulunuyoruz. Aradaki 25.7 milyon dolarlık fark, ithalâtın finansmanına gitmiştir. Ancak açıktır ki, ithalât artışını yalnız bununla izah etmek mümkün değildir. İzahı, tablonun başka bir yerinde, "net hata ve noksan" kaleminde aramak lâzımdır.

Bilindiği gibi, ödemeler dengesinin gelir - gider kalem-

leri toplamları zorunlu olarak birbirine denktir. Ne var ki, bu kalemler ayrı ayrı hesap edilirlerken bazı ufak tefek hatalar yapılabilir. Bu yüzden gelirlerle giderler birbirlerini tam olarak karşılamayabilirler ve aralarında bir fark olabilir. İşte bu fark, "net hata ve noksan" adı altında tabloya dahil edilerek denge sağlanır. Ancak açıktır ki, bu kalemin büyük olmaması lâzımdır. Aksi halde, ödemeler dengesi tablosunun büyük bir mânası kalmaz.

İlişik tabloda net hata ve noksan kalemi 56.1 milyon dolar gibi cari işlemler açığının üçte birine varan büyük bir meblâğdır. Buna göre, bu yılın ilk 6 ayında yabancılara, kaynağı bilinmeyen, 56.1 milyon dolarlık bir ödeme yapılmış demektir. Bu ödemenin önemli bir kısmının resmi olmayan borçlanma -buradaki ithalâtçının karşı taraftaki ihracatçıya borçlanması- şeklinde olduğu en kuvvetli ihtimaldir. Böylece, ithalâttaki fazlalık da izah edilmiş olmaktadır. Fakat şurası açıktır ki, bu tür ithalât finansmanının uzun süre devam etmesi mümkün değildir. Bundan ötürü, önümüzdeki aylarda ithalâtımızın hızla düşmesini beklemek lâzımdır.

ÖDEMELER DENGESİ

(Milyon Dolar)

I. CARİ İŞLEMLER	Yıllık		Ocak - Haziran	
A. Dış Ticaret	1966	1967 (x)	1967	1968 (x)
1. İhracat (fob)	490	523	230.2	231.8
2. İthalât (cif)	— 718	— 685	— 326.7	— 394.1
Dış ticaret dengesi	— 228	— 162	— 96.5	— 162.3
B. Görünmeyen kalemler				
1. Dış borç faiz ödemeleri	— 29 (1)	— 35 (1)	— 9.6 (1)	— 9.9 (1)
2. Turizm ve dış seyahatler (net)	— 14	— 14	— 11.4	— 8.9
3. İşçi gelirleri	115	93	40.7	36.8
4. Kâr transferleri	— 16	— 25	— 14.1	— 16.2
5. Proje kredileri, hizmet dövizleri	— 7	(..)	(..)	(..)
6. Diğer görünmeyenler (net)	— 2	22	4.4	0.3
Görünmeyen kalemler (net)	47	41	10.0	2.1
C. Enfrastrüktür ve Off - shore	19	14	8.2	6.0
Cari işlemler dengesi	— 162	— 107	— 78.3	— 154.2
II. Sermaye hareketleri				
1. Dış borç ödemeleri	— 119 (1)	— 99 (1)	— 60.3 (1)	— 34.6 (1)
2. PL 480 (sürplü)	17	—	—	—
3. Özel yabancı sermaye	30	17	6.4	7.0
4. Proje kredisi	56	83	30.4	51.5
5. Bedelsiz ithalât	11	12	5.8	10.1
6. Konsorsiyum kredileri	175 (1)	162 (1)	95.7 (1)	61.0 (1)
Sermaye hareketleri dengesi	170	175	78.0	95.0
Genel denge	8	68	— 0.3	— 59.2
III. Rezerv hareketleri (+ azalış)	39	— 25	— 6.1	3.1
IV. Kısa vadeli sermaye hareketleri	— 39	(..)	— 19.7	(..)
V. Net hata ve noksan	— 8	— 43	26.1	56.1

(x) Geçici rakamlar

(1) Tecil dahil değildir

Kaynak: Hazine Gn. Md. ve MİİT Gn. Sekreterliği Maliye Bakanlığı

yabancı sermaye sorunları

hilmi özgen

6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu gereğince yurdumuza gelen yabancı sermaye yatırımları üzerinde bir araştırma yapan Devlet Plânlama Teşkilâtının rakamlarından faydalanılarak bu sermayenin olumlu ve olumsuz yönlerini açıklamaya çalışacağız.

1 — YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ ÇEŞİTLERİ:

1955 yılından itibaren Yurdumuza gelen yabancı sermayenin 1964 yılı sonundaki toplamı 363 milyon liraya ulaşmakta olup, yerli sermaye ile ortaklaşa 74 firma halin-

de çalışan bu yatırımların, iş kolları itibariyle dağılışı şöyledir:

Sektörler	Firma Adedi	Yabancı sermaye toplamı (T. L.)
Madencilik	3	10.370.784.—
Tarım	1	510.000.—
Gıda sanayii	3	36.971.473.—
Dokuma ve giyim	2	996.026.—
Kimya Sanayii	16	41.182.264.—
Lâstik - Plâstik	4	111.367.668.—
Metaldan başka Madenler Sanayii	14	8.584.500.—
Madenî Eşya Sanayii	8	25.972.373.—
Makine imalâtı	3	10.758.000.—
Elektrik âlet ve cihazları	10	42.100.175.—
Taşıt montajı	3	11.276.638.—
Turizm	2	8.364.360.—
Hizmetler	5	54.745.500.—
Toplam:	74	363.199.461.—

Bu cetvelden anlaşılacağı gibi, en büyük sermaye yatırımları lâstik - plâstik sanayii kolunda yapılmış olup, bunu hizmetler sektörü ile elektrik âletleri ve madenî eşya imalâtı alanlarındaki yatırımlar izlemektedir.

1964 yılında, bu 74 iş yerinde 2229 adet idarî personel, 3617 adet kalifiye işçi, 981 adet teknik eleman, 8193 adet eğitilmemiş personel çalışmaktadır. 10 yıllık uygulama sonucunda bu firmaların sağladıkları kârlardan 128 milyon lira yurt dışına transfer edilmiş olup, transfer edilebilir kârlardan 200 milyon lirası işletmelerin yatırımlarına ve oto finansmanına tahsis edilerek şimdilik yurt dışına çıkarılmamıştır. Yani 10 yıl içinde yurdumuza gelen 366 milyon liralık yabancı sermayenin bugüne kadar üçte - biri tekrar yurt dışına çıkarılmış olup, diğer üçte - ikisi, her zaman dışarı çıkarılmak hakkına sahip olarak, yurt içinde kullanılmaktadır.

İlk 10 yıl içinde yurt dışına transfer edilen kârların azlığı, işletmelerin henüz tam randımanla çalışmaya başlamamış olmalarından ileri gelmektedir ki önümüzdeki 10 yıl içinde şimdiye kadar gelen yabancı sermayenin birkaç katının yurt dışına çıkarılması zarureti hasıl olacaktır.

2 — YABANCI SERMAYENİN OLUMLU YÖNLERİ :

Yurdumuzdaki yabancı sermaye yatırımlarından sağladığımız en büyük fayda, bu yatırımlarla kurulan sınaî işletmelerin ürünleriyle halk ihtiyacının karşılanarak, bunların yurt dışından getirtilmesi için sarfedilecek dövizlerden tasarruf sağlamış olmamızdır. Buna ekonomi dilinde "İthalât İkamesi" denilmektedir. Bu malların dışarıdan getirtilmesi için harcanacak dövizlerden tasarruf edilen miktarın yerli imalâta oranına ise "ithalât ikamesi oranı" adı verilmektedir.

Bu oranları 10 yıllık süre içinde inceleyecek olursak, aşağıdaki cetvelden anlaşılacağı gibi, "İthalât İkamesi" oranlarının gittikçe düşmekte olduğunu görürüz.

Yıllar	Satışların cif tutarı (milyon dolar)	Net ithalât ikamesi (milyon dolar)	İthalât ikamesi yüzde oranı
1955	10,5	6.5	% 62
1956	15,5	11,4	% 73
1957	23.	16	% 70
1958	39,4	30,9	% 78
1959	19,2	8,3	% 43
1960	27,9	11,2	% 39
1961	27,7	13,2	% 47
1962	34	18,3	% 30
1963	45,9	18,3	% 40
1964	61,8	28	% 45

Yabancı sermaye ile kurulan fabrikalar imalâtı yıldan yıla artarak, bu fabrikalarda üretilen malların satış tutarları -% 40 oranında hesabedilen cif satış bedelleri- 10 yılda 10 milyon dolardan 61 milyon dolara yükseldiği halde, bu malları üretmek için dışarıdan getirtilen hammaddeler bedelleri ile transfer edilen kârlar ve gayrimaddi haklar daha hızlı bir tempo ile artarak on yılda 4 milyon dolardan 34 milyon dolara yükselmiştir. Bu artışın sonucu olarak, ithalât ikamesi oranı gittikçe azalmış, yüzde 62 oranından yüzde 45 oranına ve hattâ bazı yıllarda yüzde 39 oranına kadar inmiştir.

Yani 10 yıl önce bu fabrikaların imalâtı dolayısiyle yurt dışına çıkacak dövizlerden yüzde 62 oranında tasarruf sağladığımız halde, 10 yıl sonra bu tasarruf oranı yüzde 45'e düşmüştür. Bu düşüşün gerçek sebebi, son yıllarda hammaddeleri çok fazla döviz harcanarak getirtilen kauçuk sanayii ile ilâç sanayii alanlarındaki yabancı sermaye yatırımlarının hızla gelişmesi ve montaj sanayiinde hileli yollarla döviz israfının önüne geçilememesidir.

3 — YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ OLUMSUZ YÖNLERİ :

Yurdumuzdaki yabancı sermaye yatırımlarının meydana çıkardığı en olumsuz sonuç, ithalât ikamesi oranlarının yıldan yıla düşmesidir. Bunun yanında, gittikçe kabaran, transfer edilebilir kârların birikmesi ve gayrimaddî haklar dolayısiyle yabancı sermayecilere satışlar üzerinden ödemeye mecbur olacağımız "patent" kârları daha büyük bir ağırlık teşkil etmektedir.

Gerçekten, son yıllarda kurulan yabancı sermaye işletmeleri henüz tam randımanla çalışmaya başlamadıkları halde, 10 yıl içinde transfer edilebilir kârlardan 17,3 milyon dolarlık döviz çıkarma hakları birikmiştir. Patent hakları karşılığı mahiyetinde olan gayrimaddi haklardan biriken dövizleri ise 2,2 milyon dolardır. Bugün bu firmalar, işlerini yerli sermayedarlara devrederek yurdumuzdan ayrılacak olsalar, 10 yılda getirdikleri dövizlerin tamamını yurt dışına çıkarmak hakkına sahip olacakları gibi, bu fabrikaların gündengüne artan değerleri dolayısiyle yurt içinde ellerine geçecek yüz milyonlarca liralık kârlar bu hesaba dahil değildir. Bu sermayedarlar yurdumuzdan 5 yıl sonra ayrılacak olurlarsa, belki de, getirdikleri dövizlerin iki katını yurt dışına çıkarmak hakkına sahip olacaklardır.

Hele, gayrimaddi haklar dolayısiyle, yatırılan sermayeler ile orantılı olmıyarak ürünlerin satış bedelleri üzerinden hesap edilen patent hakları yıldan yıla bir çığ gibi büyümektedir. Yabancı sermaye ile kurulan fabrikalar ürünlerinin bugün 150 milyon dolara ulaşan satış bedelleri toplamının on yıl sonra 700-800 milyon dolara çıkması halinde sadece patent haklarından dolayı elde edecekleri döviz transferleri, ithalât ikamesi dolayısiyle tasarruf edilen dövizlerden daha fazlasının yurt dışına çıkması sonucunu verecektir.

Bundan başka, yabancı sermayecilerin transfer edilebilir kârlarını şimdilik yurt dışına çıkarmıyarak içerde kullanmaları ilk bakışta memleket için faydalı görülmekte ise de, bu işletmelere yatırılan sermayenin gittikçe artması, ilerideki yıllarda yabancı sermayedarların elinde fiili monopolların meydana çıkmasına sebep olacaktır.

Devlet Plânlama Teşkilâtı'nın araştırma raporunda da belirtildiği gibi, yabancı sermayenin yatırıldığı imalât sanayii kollarında 1964 yılı sonuna kadar hiç bir ihracat yapılmamış olduğundan, bu işletmelerin, döviz kaynağı olarak kabulüne de imkân yoktur. İthalât ikamesi oranları da yukarıda açıklandığı üzere yıldan yıla düşmekte olduğuna göre, bu yatırımlar, gittikçe ağırlığı duyulmaya başlayan bir külfet halini almaktadırlar.

SONUÇ :

Yabancı sermaye yatırımlarının bu olumsuz sonuçlarına rağmen 1967 yılı kalkınma programında 25 milyon dolarlık yabancı sermaye yatırımları öngörülmüş olup, proje kredileri için de yabancı kaynaklardan 90 milyon dolarlık finansman sağlanacağı tahmin edilmektedir.

12 yıllık uygulama süresince hiç bir yıl yurdumuza 25 milyon dolar yabancı sermaye gelmediğine göre, 1967 programındaki bu iyimser tahminin ne gibi sebeplere dayandığını bilinememektedir. Ancak, 90 milyon dolarlık proje kredileri gerçekten sağlanabilecekse yukarıda açıklamaya çalıştığımız nedenlerle yabancı sermaye yatırımlarına fazla rağbet edilmeyerek karşılıklı anlaşmalara dayanan ve belirli oranlarda faizler ödemek suretiyle elde edilen finansman kaynaklariyle yetinilmesi faydalı olur kanısındayız.

iş mahkemeleri üstüne

ibrahim türk

Avukat

CHP VE İŞÇİLER

Sanayi kapitalizmi geliştikçe, işçi sınıfı da gelişerek tarihin akışına katıldı. İki sınıfın, burjuva ve işçi, ekonomik ve toplumsal ilişkilerinden doğan anlaşmazlıklar ayrı bir özellik taşıyordu. Borçla ilgili ilişkilerden doğan anlaşmazlıkları çözen mahkemeler, sanayi kapitalizminin doğurduğu, işçi ile işveren arasındaki çelişmeleri çözecek nitelik ve kuruluşta değillerdi. Her şeyden önce, işçi ile işveren arasındaki ekonomik ve toplumsal ilişkilerin bir özelliği vardı. İşçi ile işveren arasındaki adlî husumetin uzun süre çözülmeden bırakılması, işçi sınıfının zararına oluyordu. Hukuk yolundan yapılan bu savaşta özel iş mahkemelerinin kurulması da zorunlu idi.

İş mahkemeleri, sanayi kapitalizminde, işçi sınıfının baskısı altında hukuka katılmış özel mahkemelerdir. Bugün iş mahkemeleri, kapitalist ülkelerin birçoğunda vardır. Bizim memleketimizde sanayi gelişmediği için, işçi sınıfı da bir ağırlık gösterememiş, Zonguldak dışında, iş mahkemelerinin kurulmasını zorlayan objektif nedenler de doğmamıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra, az da olsa, iş mahkemelerinin gerekliliğini zorlayan olaylar görülmeye başladı. İşçiler ile işverenler arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesinde, ekonomik ve kültürel yönden zayıf durumda olan işçilerin sızlanmaları arttı. İşçiler için dâva yolu âdeta tıkanmaya başladı. Yeni bir anlaşmazlık türü olan iş anlaşmazlıklarına karşı, asliye mahkemelerinin kısa zamanda bilgi sahibi olamamaları işçileri daha da güç duruma düşürdü.

İşçilerin, işverenlerle olan dâvalarındaki -asliye mahkemelerinden ve bu mahkemelerin uyguladıkları- usûllerden yakınmalar, politik iktidarların, oy avcılığı amacı ile, ilgisini çekti. 1950'lerde, çeşitli memleketlerin iş mahkemeleri yasalarından birer parça koparılarak 5521 sayılı yasanın tasarısı hazırlandı. Ve tasarı, 30.1.1950 günü kanunlaştı. Ancak, işçilerin oylarını almak amacı ile CHP tarafından hazırlanmış olan bu tasarının kanunlaşması, "yaşasın işçiler" diyen işçilerle işçi haklarını savunan aydınları zindanlarda çürüten CHP'ye işçi oylarının verilmesini sağlamadı. Bu partinin işçilere uyguladığı politika, işçiler tarafından kolay kolay unutulamıyacak kadar faşist bir politika idi. Nitekim, oy alma endişesi ile hazırlanmış olan sigorta yasaları da, CHP'nin işçiler tarafından bağışlanmasına yetmedi. Aslında CHP, kuruluşundan bu yana, hiçbir zaman, işçi sınıfının yarar ve çıkarını gören ve gözeten parti olmamıştı. Başlangıçta, bürokrat sınıfın ve küçük burjuvazinin partisi olan CHP'nin bünyesine toprak ağaları, kompradorlar, büyük burjuvalar katılmakla parti daha sağa açılma politikasını uygulamaya başladı. Bu sağcı politikanın uygulanması, işçileri CHP'den iyice soğuttu.

CHP şimdi, Ortanın Solu politikası ile başlangıca dönmeye çalışmaktadır.

İŞ HUKUKU

İş mahkemeleri kurulmadan önce işçiler, mahkemelerde büyük engellerle karşılaşıyorlar, çeşitli nedenler altında asliye mahkemelerine gitmek istemiyorlardı. Mahkemeye gitmek isteyenlerin büyük bir kısmının da, dâva giderlerini karşılayacak durumları yoktu. Dâva açmak için parası olmayan işçilere, kanun önünde eşit olma hakkı bir yarar sağlamıyordu. Her engeli aşarak, haksızlığı yargıcın önüne getiren işçiler, bu yaptıkları işten kısa zaman sonra hoşnut olmuyorlardı. Çünkü, yargılama uzadıkça uzuyor, işçilerin bekleme güçleri tükeniyordu. Gerçekten de, emeğinden başka bir geliri olmayan insanın uzun yargılama yıllarına dayanması olanağı hiç de yoktu. İşçinin mahkemeye getirdiği bir anlaşmazlık, iki yıl, üç yıl, hattâ beş yıl bile sürüyordu.

İş ve işçi sorunlarından, iç hukukundan, iş yasalarından habersiz yargıçların elinde dâvalar bir türlü sonuçlanamıyordu. Ne var ki, bu sonuçlanamama olayında yargıcın en küçük bir kusuru yoktu. Çünkü yargıç, Hukuk Fakültesinde, iş hukuku öğrenimi görmüyordu.

İş dâvaları, ekonomik ve toplumsal niteliği gereğince, bu konuda uzmanlığı olan yargıçlar, mahkemeler ve mahkeme usulleri istiyordu. İşçilerin, mahkeme yoluyla, uzun süre haklarını alamamaları, onlarda adalete, yargıca olan güveni sarsıyordu. İşçilerde, haklarını zorla alma eğilimi de başgöstermeye başlamıştı. Bu, düzen için tehlikeli olacaktı. Bu yüzdendir ki, bazılarını anlatmaya çalıştığımız aksaklıkları gidermek amacı ile, özel iş mahkemeleri kuruldu.

İŞ MAHKEMELERİ

Kanuna göre iş mahkemeleri, İş Kanununa göre işçi (deniz - kara) sayılan kimselerle işverenler arasındaki iş sözleşmesinden, ya da İş Kanununa dayanan her türlü hak isteklerinden doğan hukuk dâvalarına; sendikaların açacakları, ya da onlara karşı açılacak olan hukuk dâvalarına; 212 sayılı kanunla düzenlenen Basın mesleğinde çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki anlaşmazlıktan doğan hukuk dâvalarına; Sosyal Sigortalara karşı açılmış dâvalarla bu kurumlara karşı sigortalıların açtıkları dâvalara bakacaklardır. İş mahkemelerinin kurulamadığı yerlerde de bu nitelikteki anlaşmazlıktan doğan dâvalara, işyerinin, ya da işverenin bulunduğu yerin asliye hukuk mahkemeleri bakmağa yetkilidirler. Bu mahkemeler de iş dâvalarında iş mahkemelerinin uyguladığı yargılama usûllerini uygulayacaklardır.

İş Mahkemeleri Kanunu, işçi lehine birçok yenilik getirmiştir. Örneğin: işçiyi, dâvalı işverenin oturduğu yerin mahkemesine gitmekten kurtarmış; sözlü yargılama usûlünü getirmiş ve bununla, işçiyi dâva açmak için dilekçe yazdırma külfetinden kurtarmış; dâvalıya yapılacak duyurma süresini kısaltmış; cevap süresini kaldırmak suretiyle işçinin düşebileceği zorlukları ayıklamaya çalışmış; dâvanın belgelerinin ilk duruşmada gösterilmesini istemek suretiyle dâvanın devam süresini kısaltmış; olayların sözlü olarak ortaya konma olanağını hazırlamış; temyiz süresini 8 güne indirmiş; temyiz edilen dâvanın iki ay içinde Yargıtay'da bakılıp karara bağlanmasını öngörmüştür. En güzeli de, bu mahkemelerde açılan dâvalarda, işçiler için, 20 lira gündelikten, ya da 600 lira aylıktan aşağı alan işçilerin dâvalarına mahkeme masrafı ve harç alınmaksızın bakılacaktır.

Bugün artık, iş mahkemelerinde açılmakta olan dâvalar, asliye hukuk ve ticaret dâvalarından çok daha uzun sürmektedir. İstanbul Ticaret Mahkemesinde duruşma araları 45 gün olduğu halde, aynı ilin İş Mahkemelerinde 4 aya çıkmıştır. Artık mevsimden mevsime bir duruşma yapılabilmektedir. Bazan, işçinin dâvalıyı bulması ve mahkeme önüne getirmesi 12 ay sürmektedir. Örneğin: işçi, dâvasını açmakta, kendisine bir duruşma günü verilmektedir. Bu ilk duruşma günü, en azından, 4 ay sonrası için sıra alabilmektedir. İlk duruşmaya dâvalı gelmemekte, "gıyap kararı" verilip, dâva ikinci 4 ay sonraya ertelenmektedir. Bu kez dâvacı yine gelmekte ve fakat dâvalının vekili, "vekâletnamemizi sunalım, cevap verelim" diye önel istemekte, dâva, üçüncü 4 ay sonraya ertelenmektedir. Bu sefer de dâvacı, dâvalının verdiği cevabı incelemek için önel istemekte ve böylece, iki hasım buluşuncaya kadar bir yıl dolmaktadır. En azından bir yıl da belgeleri toplama devam etmekte, temyiz, icra derken üçüncü yıl da dolmaktadır. Böylece de, Anayasanın, "herkesin, yasalı yollardan yargı mercileri önünde dâva açma hakkı vardır" diyen hükmü işçiler için işlemez hale gelmiş bir hukuk düzeni olmaktadır.

İşçilerin zararına bozulmuş olan ekonomik düzene uygun olarak hukuk düzeni de bozulmuştur. Zaten ekonomik düzenin dışında bir hukuk düzeni düşünme olanağı da yoktur. Bir oy avcılığı için kurulan iş mahkemeleri, ekonomik düzendeki duruma uygun düşmüş, işçilerin yararına işlemek zorunda iken zararına işler hale gelmiştir.

dil birliği

ahmet köklügiller

Ulus kavramının temelinde "dil" vardır. İnsanların, sürekli ve sağlam bir ulus birliği kurmaları için, bir "anadil" çevresinde birleşmeleri gerekir. Çünkü dil, insanlar arasındaki organik ve ruhsal ya da sosyal bağlantıyı sağlıyan önemli bir öğedir. Anadili gelişmemiş toplumlarda ulusallık zayıftır. "Dil, bir toplumun ulusal benliğini biçimlendirir, düşünce ve duygu yaşamına yön verir. Bir toplumu değiştirmek, ona yeni bir yaşama düzeni getirmek geniş ölçüde o toplumun diline bağlıdır." (1)

Dil, genel kültür ve ülkü birliğini sağlar. Sağlam bir kültür ve ülkü birliği, ulus olmanın birinci koşuludur. Atatürk'ün belirttiği gibi, "Ulusal duygu ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir."

Ülkemizde, sağlam bir dil birliğinden söz edilemez. Türkçe, tam anlamıyla bir anadil sayılamaz. Bugün Türkiye'de Türkçe'den başka, birçok dil konuşulmaktadır. Özellikle Doğu Anadolu bölgesinde Türkçe, üzerinde durulmaya değer bir durum göstermektedir.

Doğu bölgesi, öbür bölgelere oranla, geri kalmış bir yurt parçasıdır. Ekonomik ve sosyal yönden bir başıboşluk içinde bırakılmış, korkunç bir yalnızlığa terkedilmiştir. Bu yüzden, aydınların gözü bu bölgeye çevrilmiş, araştırma ve incelemeler Doğu'nun sorunlarına kaydırılmıştır.

Bizce, Doğu - Batı dengesizliğinin kökeninde yatan nedenlerin başında "dil" sorunu gelmektedir. İşe bu noktadan girmek gerekmektedir. Doğu'ya hangi açıdan girersek girelim, dil sorununu çözümlemeden, işin içinden çıkamayız.

Önce bir gazete haberinden girelim konuya: "...Altınova'nın 14 köyüne su götürecek tesislerin açılışında konuşan Köyişleri Bakanı Turgut Toker'in sözleri, bir tercüman aracılığı ile Kürtçeye çevrilmiştir. Mağarayı andıran bir köy evinde köylülerle konuşmak isteyen Bayan Demirel'in sözleri de, Muş Valisinin eşi tarafından Kürtçeye tercüme edilmiştir." (2)

Doğu'nun birçok kesimlerinde anadil Türkçe değil, Kürçe'dir. Son nüfus sayımları ve özel araştırmalar bunu göstermektedir.

Örneğin, Ağrı ilinin nüfusu 215.118'-dir. Bunlardan Türkçe konuşanların sayısı 84.886; Kürtçe konuşanların sayısı ise 129.807'dir.

Bingöl ilinin nüfusu 131 bindir. Bunlardan 88 bin kişi Kürtçe konuşmaktadır.

Hakkâri ilinin nüfusu 67 bindir. Bunlardan 54 bini Kürtçe konuşmaktadır.

Nüfusu 211 bin olan Van'da, 107 bin yurttaşımız Kürtçe konuşmaktadır.

Örnekleri uzatmak mümkündür. Diğer Doğu illerinde de durum aşağı yukarı aynıdır. Türkiye'de toplam olarak 2.5 milyon insanın anadili Türkçe değil, Kürtçedir. Ve bunların yüzde 98'i Doğu'da oturmaktadır.

Doğudan Güneydoğu'ya doğru inildikçe, Kürtçenin yerine Arapça geçmektedir. Örneğin, nüfusu 270 bin olan Mardin'de, Türkçe konuşan 30 bin kişiye karşılık 73 bin kişi Arapça konuşmaktadır. Mardin'de ayrıca 10 bin kişinin de Ermenice konuştuğu hesaba katılırsa, Türkçenin azınlığı iyice belirmektedir.

Genel bir oranlama yapıldığında, şu illerde anadilin "Kürtçe" olduğu görülmektedir: Ağrı, Bingöl, Muş, Bitlis, Van, Hakkâri, Siirt, Diyarbakır. Yani bu illerde Türkçenin oranı, yüzde 50'nin altındadır.

Yapılan araştırmalara göre (3), şu illerin valilerinin halkla ilişki kurmak için, yukardaki örnekte olduğu gibi, tercüman kullandıkları görülmüştür: Tunceli, Bingöl, Muş, Ağrı, Bitlis, Hakkâri, Mardin, Van, Urfa, Adıyaman...

Anayasamızda, devlet dilinin Türkçe olduğu yazılıdır. Biz öbür bölgelere değinmedik, salt Doğu'ya göz attık kısaca ve bu sonuçla karşılaştık. Bu koşullar altında, siz, bu bölgeyi yabancı kültür emperyalizminden kurtarabilir misiniz?

Biz, bu durumu düzeltmeden, ekonomik ve sosyal yapı bozukluklarını çözümleyebilir miyiz?

Atatürk, bu durumu görmüş, Erzurum ve Van'da üniversiteler açılmasının uygun olacağını bu yüzden istemişti. Ne yazık ki, Atatürk'ün ölümünden sonra, birçok şey gibi, bu tasarı da askıda kalmıştır.

Durumu düzeltmenin en etkili yollarından biri, bu bölgedeki eğitim çalışmalarını yoğunlaştırmaktır. Acı olan şudur ki, bugün okulu bulunmayan binlerce köyün çoğu bu bölgededir. Eğitim Bakanlığı, buralarda okul açacağı yerde, buralarda çalışmayı çekici duruma getireceği yerde, buraları bir "sürgün yeri" olarak değerlendirmektedir.

Türk Dil Kurumu'nun da bu bölgenin dil sorunuyla ilgili bir çalışmasının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Oysa, Kurum'un ön plâna alacağı konulardan biri budur. Bu konuda öncülük görevi Türk Dil Kurumu'na düşer.

İlgilileri, dil birliğini sağlıyacak ciddî çalışmaya çağrıyoruz.

"Vatandaş Türkçe konuş" demek yetmiyor...

(1) Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK Yayını.
(2) Cumhuriyet gazetesi, 21.8.1968
(3) Araştırma Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından yapılmıştır.

gez dünyayı - gör konyayı

fevzi çimen

Temmuz ortası. Polisin İstanbul, Ankara sokaklarına döktüğü gençlerin kanı kurumadı daha. Köyümdeyim.

Yirmi yıl oluyor, aşağı yukarı, köyden ayrılalı. Yılın birkaç gününde, fırsat düştükçe, köyüme şöyle bir uğrarım. Ülkemizin öteki köylerinde sürüp giden yaşama kavgası, geçim tasası burada da yürüyor.

Bu kez daha bir alıcı gözle bakayım, dedim, doğup büyüdüğüm, dağlarında gezip dolaştığım köye, konu-komşunun durumuna. Bakıyorum da, yirmi-yirmibeş yıl önceki köy yaşamı değişmemiş hiç. Sokaklar, aynı o zamanki tozlu, gübreli sokaklar. Evler tıpkı o toprak evler. Duvarlarda çarpma tezek topakları. Sokaklarda tezek yığınları.. yerli yerinde duruyor. Köyün doğusundaki ahlat ağacı, bir unutulmuşluk, bakımsızlık anıtı gibi dikili orada. Adana'ya pamuk çapasına gidilirdi çocukluğumda. Gençleri askere uğurlarken yapılan törene benzer bir tören ya-

pılırdı o ahlatın altında. Bu ağacın dibinden geçen yol, köyü gurbete bağlıyan bir uzantıydı. Gidenlerle kalanlar, orada kucaklaşır, öpüşür, ağlaşırlardı. Eli kazma tutabilen kim varsa, çoluk-çocuk, yaşlı-genç.. dökülürdü yollara, ekmek uğruna. Yine gidiliyormuş Adana çapasına. Ama artık köyün içinden biniliyormuş taşıta.

Yıllardır sürüp giden "Görülmemiş Kalkınma", duvar diplerinde, çeşme başlarında oynaşan, kımıldaşan bebelerin durumlarında da birşey değiştirmemiş. Ayaklar yalın, saçlar başlar toz yığını, üst-baş paçavra...

Yirmibeş yıl öncesine göre değişen görünümü de var köyümün. Sokaklardaki tezek yığınlarının arasına mibzer, traktör lâstiği, diskaro gibi araçlar karışmış. Mibzer mibzerliğini, demir uygarlığını unutmuş bu sokaklarda, çağını yitirmiş, ama tezeğin tezekliği, köyün köylüğü ortalarda durup durur. "Kuyruklu dağın odunu; o da olmasa, işimiz iyicene kül!" diyor köylüler.

Köyümüz, Konya ovasının en doğu ucunda. Tren yolu köyün içinden geçer. Kayseri - Adana asfaltı 3 kilometre doğumuzdan uzanır. Kaç para eder? Köyün işsizleri işe, hastaları doktora, halkının ömrü uygarlığa öyle uzak, öyle uzak ki...

İstasyondan köye gelirken bir taksi gördüm, evlerden birinin önünde. Ekin tarlasında arpa yolmaya koyulmuş, dudağı boyalı, tırnakları cilâlı bir burjuva kızına benziyordu. Son model, pırıl pırıl. Taksiye özenle baktığımı gören komşulardan biri, hoşbeşten sonra: "Muskacıların o. Sık sık muska almaya gelir giderler" dedi.

Eh! Çeşitli dallarda yetişmiş yedibin doktorunu yabana "ihraç" ettin mi, halk, o doktorların her biri için gereken birer milyonu dişinden tırnağından artırır, vergi olarak öder, sonra da taksinin camlarında parlayan uygarlığı getirip muskanın boyunduruğuna bağlar.

Akşam kahveye çıktım. Köy, yüzelli ev kadar. Dört mü, beş mi kahve varmış. İçerisi tıklım tıklım dolu. Ortalık yaz. Akşam. Gökte aydede parıl parıl. Serin, parlak bir ay aydınlığı var gecede. Az ilerdeki çeşmenin başında büyümüş akasyaların, kavakların yapraklarında püfür püfür bir dağ yeli. Kahvede kâğıt şapırtıları, izmarit kokusu; pikapta dokunaklı bir hava. Ne güzel yaşanabilir oysa buralarda!

Hoşbeş ettik. Hal-hatır sordular. Ben:

"Sizler ne yapıyorsunuz, işler iyi mi?" dedim.

Mehmet Amca:

"Bize bakma sen. İşte görüyon ya... Ağşam zabah buralardayız. Bunlara bakma sen. Birkaç kahve daha olsa onları bilem doldururuz alimallah."

Hilmi Amca:

"N'ôlacak, iş-güç olmayınca, çalışma olmayınca, olacağı bu. Tarlaları makine ekip galdırıyor."

Bir başkası:

"Tarlaları makine ekip galdırıyor kaldırmasına ya, bak belki de yirmi gündür ekin biçilir, daha köye üç dene buğday gelmedi. Borç boğazımızdan aşkın. Hayırlısı bakalım."

Dillerinin döndüğünce hoşnutsuzluklarını belirttiler. Belirtmeseler de biliyorum. İşsizlik kahveleri doldurmuş. Yaz-kış böyle. Burada işsizliğin gizlisi de açığı da var. Geri bırakılmış bir ülke köyünün nitelikleri açık seçik ortada. Borçlar konuşulurken, 100 binlerden, 50 binlerden sözediliyor.

Uzaklardan biçer-döğer sesleri geliyor; köyün içinden "moturlar" gelip geçti.

Lüks lâmbasının aydınlığında, üretici-emekçi halkımızın, konu-komşularımın, emmi-dayılarımın yüzlerine bakıyorum. Emperyalizmin gölgesi yüzlerine geçim tasasıyla birlikte çökmüş. Bu toprakların çocuğuyum. Hasat günleri işlerin en civcivli dönemi, harıl harıl ekin biçiliyor dışarıda; kamyon kamyon buğday çekiliyor köyün topraklarından. Bu, traktör taksiti. Bu, gaz parası. Bu, banka komisyonu. Bu, aracı kârı... Derken, halkın emeği, tarlalarının özü, köyün dışına, ülkemizin dışına akıp gidiyor; dışarda büyüklerin çantası kabarıyor, köyde halkın yüreği... Kafamda bir karışıklık. Zihnimde bağımsızlık, emperyalizm, sömürülmek, emekçi, emek, iş, üretim, yoksul, zengin, mutluluk... gibi birtakım kavramlar at koşturuyor.

Mehmet Amca, daha yakınıma geldi. Cıgara paketini masanın üstüne koydu,

"Yak bakalım" dedi. "O cebindekiler ne gazetesi?"

Çıkardım:

"Forum, Ant, Cumhuriyet, Akşam..." dedim.

Cıgaraları yaktık. Yanımdakiler gazetelere daldılar Okudular. Bitirince, bana sordular. İşin içindeki bityeniğini arıyorlar. Anlattım.

Bizim polis, elin Amerikanı için bizim gençleri dövmüş, birini öldürmüştü gürültü arasında, kör olanlar da vardı. Olacak iş değildi! Düşünüyorlardı.

Vedat Demircioğlu'nun ölümü olayını kendi aralarında tartıştılar. Öfkeliydiler, yumrukları sıkılıydı. İstanbul sokaklarındaki kan kokusu gelmişti buralara, barut kokusu gibi filân...

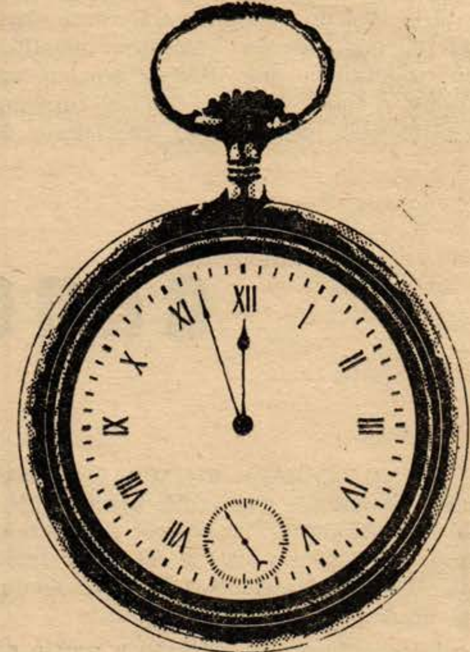
Söylediklerini ilgiyle dinliyordum. Onların yorumları çok önemliydi benim için.

"Bakın, bu düşüncelerinizi yazacağım" dedim. "Sırayla yazdırın bana düşündüklerinizi."

İş kâğıda kaleme dökülünce, bir çekingenlik, ıkınıp sıkınmaya benzer bir durum belirdi.

"Söyle bakalım Mehmet Amca. Senden başlıyalım."

"Yaz öyleysem. Mehmet Çelik. Yaş: 54. Şimdi benim düşüncem şu: İş, Altıncı Filonun gelmesinden çıkıyor. Filo izinli mi, izinsiz mi geldi, onu bilmiyorum. Yabancı bir devletin askeri, başka devletin hudutlarına yığılıyor. Bundan bir tereddüt doğuyor. Bu Altıncı Filo, Kıprıs'a asker çıkarmak istediğimizde garşımıza çıkıncı sesimiz soluğumuz kesildiydi. Dizimizin bağı çözüldüydü, gık diyemediydik. Hal böyleyken bu gadar galabalık askerin limanımıza gelmesinde, evimizin içine girmesinde ne gibi bir kârımız, ne gibi bir zararımız var? Döviz girmek isteniyorsa, namus paraynan ölçülmez. Günün birinde haydi Amerikaynan aramız açıldığında n'olacak? Bizler açlığa, yokluğa, her şiye ırazıyız amma, namus uğruna tahammül edemeyiz. Benim gafamın erdiğine göre şu: zenginler fakirleri nasıl somuruyorsa, şehirliler biz köylüleri nasıl somuruyorsa, Amerika da bizi öyle somuruyor. Devletimizi eziyor. Allah kimseyi borçlu itmesin. Borçlunun ne malı olur, ne de dirliği olur. Eğer böyleyse, gençlerimiz yirden göğe gadar iyi idiyorlar."

Reklâm, işlerinizi saat gibi yürütür

REKLÂM VE TANITMA FAALİYETLERİNİZİ
yurt içinde ve dışında
EN ETKİLİ VE EN İSRAFSIZ ŞEKİLDE YÜRÜTMEK İÇİN
Kurumumuz hizmetlerinden faydalanınız

BASIN İLÂN KURUMU

Cağaloğlu, Türkocağı Cad. no. 1, kat: 3
Telefon: 27 66 00 - 27 66 01. İstanbul

(Basın : 60175 A — 21601) — 65

"Sıra sende Mustafa Amca."

"Yaz öyleysem. Mustafa Gökalp. Yaş: 48. Devletin bir görüşü var. Onu bilmem. Amma bizim köylü gafamıza galınca, yabancı askerin bizim aramızda, Türk toprağında bulunması doğru değil. Gençler haklı. Polisi uygun görmüyorum."

Bu ara, Salih Ünüvar dayı geldi. Harmandan gelirmiş. Ter ile toz karışımı kavruk bir deri. Selâmlaştık. Oturdu. Tabakayı çıkardı. Elini tuttum Salih Dayı'nın. Avuçları diken tarlası gibi. Masanın üstüne koydum elini.

"Ne o?" dedi.

"Hiiiç" dedim. "Çalışanın zengin olduğu söyleniyor. Bu söz doğru olsa, şu ellerin sahibi böyle mi olur?"

Herkes baktı eline. Gülüştüler.

"Yel Allahın, kaval elin... Çal, parmakların oynasın. Bizimkisi bu işte..." dedi.

"İreçberinki irezillik, n'ôlacak" dediler.

"Evet, yazalım. Sıra kimde?"

"Yaz kivrem, yaz. Hacı Ekinci. Yaş: 57. Bu gâvur Amerikalısının bizden virip alamadığı ne? Haydi o duşman diyelim. Polis ne yapıyor? Öyle golayısa, Amerikalılar garılarını getirsinner de... Eferim gençlere! Nasıl bi yapmışlar amma... İcap idiyorsa biz de gidelim anasını satayım. Gençler kim? Onnar bizim, biz onnarın. Etinen dırnak gibi."

"Bitti mi kivrem?"

"Bitti, benimki bu gadar."

"Peki. Sana geldik Hüseyin Amca..."

"Ben bişiy dimem. Şinci ne diyeyim?"

Sakalını sıvazladı. Yetmişinde var. Daldı gitti. Onu geçtik.

Kahveci, gelip geçip kulak veriyor, yaptıklarımızı izliyordu. Onu çağırdım.

"Evet, Hacı Yavuz; gele gele sana geldik."

"Yaz, yaz; benimkini de yaz. Hacı Yavuz. Kırk yaşında, diyi yaz. Valla bilmiyorum, ne yazsak, ne disek. Bu vaziyet garşısında bu işlere benim de aklım irmiyor. İnşallah sonu iyi olur. Gençlerin yapmış olduğu hareketler doğrudur. Hemi de çok muafıkdır. Talebeler de öyle itmese hiç olmıyacak. Biz Amerka'ya borçluysak, ırzımızı, namusumuzu da satmadık ya, teslim itmedik ya. Allah gençlerden razı olsun. Polisin yaptığı ayıp. Devamlı olarak, muhtelif gazetelerde takip iderim. Talebelere olmadık hakaret oluyor. Polis teşkilâtı bu gibi şiylerde gençlere arka çıkacağı yirde onnarın önüne dikiliyor. Talebelerin yaptığını gayet doğru görüyorum. Biz köylüler, gazetelerde okudukça yüzümüz gızarıyor. Nerdeyse köylere dahi sirayet idecek. Böyle yapmadan ölmek daha iyi. Gendi toprağımızda Amerikan gâvurunun işi ne? Askeri niye geliyor? Onlar bizi sömürüyor. Gayrı bunu iyicene ağnadık. Kimin gurda, kimin guzuya arka çıktığı iyecene belli. Kendi nefsime, benim düşünsem, köylü gafamca, böyle."

Gençler, orta yaşlılar, ötede üçer-beşer kümelere ayrılmış oyun oynuyorlardı. Seferberliğe, Kurtuluş Savaşına katılmış sakallı amcalar, dayılar da, ilgilenmez görünerek izliyorlardı ne yaptığımızı. Onlara da sorayım dedim. Ali Yavuz Dede'ye sordum.

"Sizler ne dersiniz bu işlere Ali Emmi? Söyleyin de yazayım."

"Şimdi benim gafam üstümde değil. Benim yirime gendin bişiy yazıvir. İmza ney olacağısa soğna ideriz" dedi.

Tam bu sırada dışardan bir gürültü koptu. Kahvedekiler koşuştular. Bir süre sonra geldiler. Gürültü, ağız kavgası hızını yitirdi ya, bitmedi. Kahveye de sıçradı. Bir köpek bir danayı yiyesiymiş. Dana sahibi, çobanı sorumlu tutuyormuş dananın ölümünden. İş, yargıç önüne götürülmüş. Dana sahibiyle çobanın yakınları atışıyorlarmış. Olayın kahramanı köpek de bir komşunun köpeğiymiş sözde. Köpek sahibi de kahvede... Ona döndüler:

"Bü gürültü hep senin köpeğin yüzünden. Danayı yidi, ortalığı dutuşturdu."

Adam kızdı:

"Benim köpeğimin kimin danasına vaf didiğini duyan varsa, o zaman söyleyin. Başka söz istemem!"

Dışarı çıktım. Gece ilerlemiş. Küllüklere atılıvermiş koca mibzer, pulluk, işlemez traktör karartıları, tezeklerle sarmaş dolaş olmuşlardı.

Eve doğru giderken, ay ışığında köy küllüklerindeki uygarlık araçlarının iğdelere, çalılara, yaşlı dut ağaçlarına birşeyler söylediğini işitir gibi oluyordum:

"Biz, bu topraklara bundan yarım asır önce de gelmek istedik. Bura insanlarının alınterine, toprakların ürünlerine o zamandan bile önce göz koymuştuk. Ama asker kılığındaydık, yabancıydık. Bizi sevmediniz. Bizi o zaman Sakarya'da kovaladılar. İzmir'de denize döktüler. Bu köyden kişiler de vardı bizi kovalıyanların içlerinde. Bakın, hepsi yaşlanmışlar onların. Kahvelerde sakallarını sıvazlayıp oturuyorlar. Biz, yine geldik oturduk bu topraklara. Ama asker değiliz artık. Tarlada pulluk, evde radyo, buzdolabı, televizyon olduk. Süttozu olduk, eğitim fonu olduk, yardım olduk... Askerlik güç oluyordu zaten. Bura insanları bizi tanıyorlardı, kızıyorlardı. Değiştirdik kılığımızı."

anneler günü

oğuz koyutürk

Midyat'ın Bakisen köyündeki anaların, çocuklarını, satılmaları için İstanbul'a gönderdiği günlerdeydi. 7 - 8 - 10 yaşlarındaki kız çocukları!.. Gazetelerde resimleri vardı. Ve Davut diyordu ki: "Kızların aileleri çok fakir, bakacak durumları yok. Buraya hizmetçilik yapmaları için getirdim. Seneliği bin liradan kiraya veriyorum."

İşte o günlerde, kasaba ve şehirlerin seçkin okullarında, varlıklı annelerin, onların çocuklarının günü kutlanıyordu. 14 Mayıs Pazar... Anneler Günü'ymüş! O gün anneler hatırlanıp, gönülleri alınırmış. Gazeteler öyle yazıyordu: "Bu mutlu gün için annenize ufak bir hediye alamadınızsa, elini öpüp gönlünü almayı asla ihmal etmeyiniz. Kırlardan toplayıp annenize vereceğiniz bir tutam bahar çiçeği bile onu memnun etmek için kâfi gelecektir."

Sonra lüks mağazalarda, "Anneler Günü" için vitrin yarışmaları düzenlenmişti. Hepsi birbirinden güzel, renkli, ışıklı, cicili bicili şeyler... Ve kimisi neonla yazılar yazmıştı: "14 Mayıs Anneler Günü. Annelerinize hediyeler alın!"

★

O gün Işıl, annesine hiçbir şey alamadı. Bir demet çiçek bile!.. Hastanede yatıyordu. Kolu kırılmış. Baygın.. Başında annesi vardı. Sonra babası geldi. Limoncuydu babası. Küçük bir arabaları vardı. Sergicilik yapıyordu. Sarıldı Işıl'ına. Ağladı. Öptü öptü...

Ve bu hikâye uzundur.

Her şey yoklukla başladı, yoklukla bitti. Oysa ki Işıllar çoktu. Gecekondularda, köylerde... Bu Işıllar, Anneler Günü nedir bilmiyorlardı. Ama Işıl, büyük şehrin göbeğinde, gösterişli bir ilkokulda okuyordu. Burada varlıklı ailelerin varlıklı çocukları vardı. Ve Işıl, bunların arasında nokta gibi kalmıştı. Oysa ki onun da seven bir kalbi vardı...

Bir gece rüyasında, "Anneciğim" doyrdu, "bunları sana aldım. Hani o Füsunların, Serpillerin alış veriş yaptıkları mağazadan... Ama kimsenin annesi senin kadar güzel olmadı." Sonra mutlu, sevinçli... Titreyen dudaklarını, ıslak yanaklarını onun sıcak nefesinde dindirerek ağlıyordu:

"Seni babam da beğenecek. Herkes beğenecek. Sen çok güzelsin anneciğim.."

Ama doğan gün ile birlikte Işıl'ın minicik yüreği uçup gitmişti. Bir katılık, bir çirkinlik... Okulda bir köşeye sinmiş, kimseyle konuşmuyordu. Babası limoncuydu. Limon satıyordu. Çoğu kez kuru ekmek yiyorlardı. Ve bir gecekonduda oturuyorlardı. Gösterişli ilkokulun yanındaki bir gecekonduda.. Ama ne bilsin Işıl, Anneler Günü'nün bir varlıklılar günü olduğunu? Çevresinde hepce Füsunlar, Serpiller vardı. Hepsi de şımarık şeyler.. Işıl bunları büyük görüyordu. Ve küçücük yüreğinin dünyasında yalnız, yapayalnız kaldığını hissediyordu.

Sonra okul dönüşü, o mağazanın önünden geçmişti Işıl. İçerisi doluydu. Vitrinler süslüydü. İşte, annesine almak istediği hediye oradaydı. Ama alamıyordu. Sadece bakıyordu. Birgün Füsun, kendisine "Pis" demişti. Onu düşünüyordu. Üzerinde annesinden bozma, yamalı giysileri vardı. Bu, alçaltıcı, öldürücü bir duyguydu. "Pis ha!.. Oysa kendisi pisti bu kızın. Şişman, leş gibi bişey..." Ama babası zengindi. Ne olurdu, kendi babası da öyle olsaydı!.. Limoncu olmak, el arabasıyla limon satmak kötü bişeydi. Ve bunu o gün annesi için istiyordu. Titremiye başlamıştı. Fakat ağlıyamıyordu, utanıyordu. Hem ne demişti öğretmeni onlara, "Çocuklar, hiçbir şey alamazsanız, çiçek götürün annenize. Ama mutlaka götürün..."

Evet, Işıl da çiçek götürecekti annesine. O gün şehir parkına girdi. Ama hiçbir şey bilmiyordu. Bu şehrin, bu memleketin, hattâ bu çiçeklerin varlıklı kimselere ait olduğunu düşünemiyordu. "Çiçek götürün annenize. Ama mutlaka götürün!" Öyle söylememiş miydi öğretmeni onlara? Bunda ne kötülük vardı? Gerçi çiçek parklarında "Çiçekleri sevin, onları koparmayın" diye yazıyordu ama, ne çıkardı sanki iki yaprak çiçekten? Hem o, annesini bu çiçeklerden fazla seviyordu.

Heyecanlanmıştı. Ama mutluydu. Artık o mağazaları, Serpilleri, Füsunları, her şeyi unutmuştu. Bu şehir parkında, mayıs güneşinin tatlı sıcaklığı içinde, sadece çocukluğunu ve onun duygularını yaşıyordu. Füsun, "Pis" demişti kendisine. Oysa Füsunun kendisi pisti. Annesi de... Geçenlerde sınıf gününde görmüştü onları. Kocaman göbekli, biçimsiz şeyler. Üstelik salyalı, iğrenç bir gülüşleri vardı. Serpiller de öyleydi. O mağazanın sahipleri de öyleydiler. Sevmiyordu hiç birisini. Sadece kendisi değil, başkaları da sevmiyordu onları. Geçen gün okulun hademesini dövdürmüşlerdi. Müdür hem bağırmış, hem vurmuş, Ahmet ağabeylerinin ağzı burnu kan içinde kalmıştı. Ne var ki bu insanlar gene saygı görüyor, kendilerine "Pis" diyorlardı! İşte Işıl'ın aklı buna ermiyordu.

Daha çok düşünmek istemedi bunları. Mayıs güneşi sıcak ve hava güzeldi. İçinde bir hafiflik vardı. Çiçeklere doğru ilerledi. Yumuşak, çimli topraklara bastı. Ve sonra... Ensesinde kaba, nasırlı iki elin soğukluğu... Dünyası kararmıştı...

★

Ve adam bağırıyordu: "Bunlar hep böyledir. Hiç yüz vermeye, dalga geçmiye gelmez. Kaşla göz arasında kopardı işte!" Adam dövünüyordu. Sanki ufacık çocuğu ensesinden yakalıyarak parke taşlarına doğru fırlatan kendisi değildi. Halk birikmişti. Bağıranlar vardı. Birisi, "Bayıldı. Kolu kırılmış" diyordu. Adamın ne Işıl'a, ne de kalabalığa aldırdığı vardı. "Ben buranın bekçisiyim" diyordu. "O çiçekleri Vali Bey dikmişti. Her sabah da bakıyordu. Şimdi ben ne yapacağım, ne söyliyeceğim Vali Beye?"

Işıl, taşların üstünde hareketsiz yatıyordu. Saçları dağınık, ağzı kanlı. Ama kırık sol koluna rağmen avucunu açmamış, küçücük yumrukları göğsünün üstünde, öyle duruyordu. Birisi, "Cankurtaran çağırmalı. Hastaneye kaldırmalı" dedi. Başka birisi, sapları gözüne değen çiçeği almak için avucunu açmaya çalışıyordu. Ama parmakları çok kuvvetli ve birbirine kenetliydi. Başparmağının tırnağı avcunu kanatmıştı. Oradan bir menekçe çıkardılar. Ezilmiş, parça parça olmuş bir menekçe. Bunu Işıl annesine götürecekti. "Anneler Günü"nde onun gönlünü alıp boynuna sarılacaktı. Ama bunların hiç birisi olmadı işte. O, şimdi şehir parkında, taşların üstünde yatıyordu. Çevresinde insanlar vardı. Tanımadığı insanlar... Acıyorlardı ona. Fakat bekçi, yaptığından hiç de pişman olmuşa benzemiyordu. Sanki donmuş, kaskatı bir insan olmuştu. Oysa onun da çocukları vardı. Hattâ birisi bu Işıl'a benziyordu. Onun gibi ilkokula gidiyordu. Ve geçen yıl çok hastalanmıştı. Hekime, ilâca para yetiştirememişti. O vakitler işsizdi, parasızdı, canından bezmişti. Sonra bir tanıdığı, onu Valiye götürerek bu işe yerleştirmişti. Şimdi kimseye mahçup olmak istemiyordu. Yerinden memnundu. Validen memnundu. Büyüklerinden memnundu. Hayatından, her şeyinden memnundu. Hem Vali ona, "Göreyim seni Mustafa" demişti. "Bu park milletin, senin, benim, hepimizin malı. Onu gözünden, canından çok koruyacaksın." Mustafa duygulu, "Onu canımdan, kendi malımdan çok koruyacağım" demişti. Vali Beyin kendi eliyle diktiği menekşeler için sabah uykularını feda ederek erkenden yollara düşüyordu. O saatlerde küçük kızı yatakta mışıl mışıl uyurdu. Ona, "Perensesim" derdi. Ve hastalığından bu yana pembeleşmiş yanaklarını sıkardı. Hem, Mustafa Dayıyı mahallede herkes severdi. Yumuşak, merhametli, iyi bir insandı. Ama bugün, Mustafa Dayı başka bir insandı. Kopuk menekşelerin başına çömelmiş, "Gitti, gitti' diyordu. "Menekşelerim gitti! Vali Beyin menekşeleri gitti! Şimdi ona ben ne diyeceğim, nasıl yüzüne bakacağım?" Sonra Işıl'a, büyüyen kalabalığa bakıyor, o kez gözleri daha bir korkunç ve kanlı, "Götürün" diyordu, "cehennemin dibine götürün! İsterse gebersin. Sürüm sürüm sürünsün!"

Ve Işıl yatıyordu yerde. Mustafa Dayı da yanıbaşında... Onun da Işıl gibi bir kızı vardı. Onu düşünüyordu. Başka şeyler de düşünüyordu. Yoksullukları, aç kalmaları, hastalıkları düşünüyordu. Ya Vali Bey kendisini kovarsa? Ya gene aç kalırsa? Ama o ne yapmıştı ki?.. Görevini yapmıştı sadece.

Sonra cankurtaran arabası geldi. Işıl'ı götürdüler. Ama kalabalık dağılmıyordu. Bir kısmı öfkeli, kızgındı. Gelen polislere, "İşte orada" diyorlardı. "Canavar orada! Yakalayın onu! Götürün!"

Ve polisler, Mustafa Dayıyı da götürdüler. Fakat Mustafa Dayı memnun, yumruklarını kalabalığa doğru sıkarak, "Ben vazifemi yaptım!" diyordu.

Forum — 66)

bir seçim gezisinden anılar ve izlenimler IV

hürrem arman

HALK, TİP'İ NASIL ANLATIYOR ?

Bu "Haytpark"taki insanlar, İşçi Partisi'ne karşı yöneltilen karalamaların hepsinin nedenlerini çözmüşler, anlamışlar saldırıların kökenlerini. Bunlardan hiç söz açmıyorlar ve açtırmıyorlar. Birimiz bunlara değinmek istedi.

— Onları geçelim bey. Biz onları biliyoruz. Siz bize İşçi Partisi programındaki 51 + 49'un nedenlerini, uygulayıp uygulanmadığını anlatın, dedi biri ve ekledi:

— Ben veya bu arkadaşlardan biri 51 içinde Meclise girersem ne işe yararım orada, pısar kalırım, gibime geliyor.

Bu ezikliği, kendine güvensizliği kaldıramamışız insanlarımızdan. Birçok devirler gelmiş, Cumhuriyet gelmiş, Atatürk uğraşmış, çok partili devir, 27 Mayıs, kaldıramamış insanlarımızdan kendini küçük görmeyi bir türlü. Oysa bunu söyleyen kişi, kendi işini çok iyi bildiği gibi, yurt sorunlarını, bunların kökenini birçoklarından daha iyi bildiği izlenimini veriyordu. Diplomasından başka yoksunluğu yoktu hiçbir yönden. Bu yaşına kadar alnının teriyle yaşamış, vergi kaçırmamış, toplum adına ne istenmişse yapmıştı.

Üçümüz de türlü örnekler vererek bu ezikliği kaldırmaya çalıştık aklımızca.

Başka biri:

— Sahtekâr diplomalılardan ve namussuz olan aydınlardan yüzde 10 da bulunsa Meclislerde, ensemizde boza pişirmiye yeter bu kadarı bile, dedi. Nasıl ayıklayacağız aydının iyisini? Hep aydından çekti bu millet ne çektiyse. Yassıada'ya giden Meclis en aydın görünen Meclisti. Bizi hep aydınlar yönetti, bugün dünyanın en gerilerindeyiz. Ben işçilerin, köylünün, esnafın içinde de namussuzlar olduğunu bilirim. Namuslu kalmak çok güç bu düzen içinde, beyler. Yaşayamaz insan, aç kalır, sürünür. Doğruluğun yalnız sözünü etmek bile türlü belâ getirir insanın başına. Hapislere kadar yolu uzar bunun.

Bunları söyleyen, ortanın solunda bir Halk Partili idi. Kendi Partisini de bilinçle eleştirdi.

Terzi İbrahim Mine başka bir konu attı ortaya:

— Bugüne kadar herkes iyi şeyler yapacağını vâdederek oy aldı, başa geldi. Sonra bunları yapmadı. Türkiye İşçi Partisi'nin dediklerini yapacağını nereden bileceğiz? Çok aldatıldık, gene de aldatılabiliriz diyoruz.

— Bunu bilmek mümkün, dedi bir T.İ.P.'li ve ekledi:

— Şuradan mümkün: 1965 seçimlerinde, emekcisi ve emekten yana aydınıyla onbeş kişi girdi Meclise. Daha ilk günlerde Amerikan üsleri konusunu attılar ortaya. Evvelâ, "yoktur böyle şey" dediler sorumlular. Bir süre sonra "üs yok tesis var" dediler. TİP milletvekilleri, "milletten gizli ikili anlaşmalar yapılmış" dediler. Evvelâ yalanlandı, sonra, doğru olduğu ortaya çıktı. Bugün Hükümet, bunun incelemesiyle uğraşıyor. TİP'liler ne dedilerse doğru çıktı. Petrol dediler, didindiler, küfürler yediler. Doğru çıktı. Fiyatı çok pahalıdır dediler. Doğru çıktı, petrol fiyatları ucuzladı. Milyarlar kazanıyoruz bu indirmeden bugün. Montaj, gazoz, vita yağı, ihracat, ithalât dalaveralarını, bankalar, sigortalar düzenini, dışa kaçırılan dövizleri... daha pekçok şeyi bunlar döktü ortaya. Basıldılar, dayak yediler ama, hep söylediler doğruları, söylüyorlar da. Ölümü bile göze alarak doğruları söyliyen, dalavereları açığa vuran, parasız ve bu kadar azınlıkta iken, daha şimdiden millete milyarlar kazandıran bir muhalefet partisi gördünüz mü siz şimdiye kadar? Oy çokluğu ile işbaşına gelirlerse bunlar yapabilirler mi dediklerinin tersini? Biz, yapamazlar diyoruz.

Bir diğeri ekledi:

— İşçi Partisi, daha bugünden, fikriyle eylemi birbirine uymıyan, dalaveracı aydını ve ahlâk yoksunu, yüreksiz emekçinin Partiye sızmamasına çalışıyor. Bu da, dediklerini yapacaklarının bir garantisi değil mi?

Atatürk ilkelerinden verilen tâvizat, bunun nedenleri, 1947'de Amerikalıların yurda sokulması, lâik eğitimin zedelenmesi, 27 Mayısın yetersiz kalan yanları, Fransa'daki öğrenci - işçi hareketlerinin anlamı, köylerimizin durumu gibi çok çeşitli konular atıldı ortaya kahvedekilerce. Ve insan şaşıyordu, her şeyi bilmelerine. Rus - Çin anlaşmazlığına kadar götürdüler tartışmayı. Biz, üçümüz de, bütün ortaya atılan konuları, İşçi Partisi programı içinde kalmıya dikkat ederek açıklamaya çalıştık.

T.İ.P. ilçe yöneticileri de işlerini bitirip gelmişlerdi. Saat 21'e yaklaşıyordu. Altı saatın nasıl geçtiğini anlamamıştık. Mustafa Bak:

— Arkadaşlar, misafirleri artık alacağız. Daha yemek yiyecekler ve başka kahvelere gideceğiz, dedi.

Çok kısa süren bir yemekten sonra kenar mahallelere yollandık.

İhtiyarlar kahvesi birhayli kalabalıktı. İlk resmî kahve sohbetini yapacaktık. İlgililere haber verilmişti.

İlçe Başkanı bir açış yaparak üçümüzü de ayrı ayrı tanıttı. Aramızda kararlaştırdığımız bölümlere göre Türkiye İşçi Partisi'ni ve amaçlarını anlattıktan sonra sorularını beklediğimizi söyledik. Burada da, "Bu Partiye komonist diyorlar, dinsiz diyorlar" gibi bir konu çıkmadı ortaya. Kırk yaşlarında bir AP'li halk adamı:

— İşçi Partisi tüzüğündeki 51 + 49 maddesi senato seçimlerinde uygulanmıyor. Emekçilerin yüksek tahsilli olabileceği düşünülemez tabiî. Prensiplerine uymayan bu Anayasa maddesinin değiştirilmesini neden istemiyor Partiniz? Diğer milletlerin Anayasalarında da ikinci meclisler için, bizde olduğu gibi, kısıtlamalar, garip durumlar var mı, diye sordu.

Emeğiyle geçindiği her hâlinden belli olan bu AP'linin, seçim görüşmelerinde, "Anayasayı değiştireceğiz" diyen AP'lilerden daha üstün bir taktikçi olduğu anlaşılıyordu. Anayasa değişikliği için, İşçi Partisi'ni de zorlayacak bir noktayı, aklınca, yakalamaya çalışıyordu. Asıl amacının Tabiî Senatörlükler olduğu belli idi. *Devam ediyor*

toplum yayınevi

SOSYALİST TÜRKİYE	Ali Faik Cihan, 10 lira
MİLLÎ KURTULUŞ SAVAŞIMIZ	Ho Şi Minh, 10 lira
KAPİTALİST SÖMÜRME	Andre Barjonet, 7,5 lira
ACILI KUŞAK	Mehmed Kemal, 5 lira
DEVRİMDE DEVRİM	Regis Debray, 7,5 lira
MARKSİST FELSEFE NEDİR	Waldeck Rochet, 4 lira
ÇİN DEVRİMİ VE SONRASI	J. J. Brieux, 6 lira
SOSYALİST ANLAYIŞ	Jean Jaures, 5 lira
GIDA EMPERYALİZMİ	Osman N. Koçturk, 5 lira
KADIN VE SOSYALİZM	August Bebel (2 cilt) Türkçesi: S. Zekeriya Sertel I. cilt: 5, II. cilt: 7,5 lira
FONTAMARA	İgnazio Silone (roman) 7,5 lira
SOSYALİZM SÖZLÜĞÜ	Erdoğan Başar, 7,5 lira

Genel Dağıtım TOPLUM YAYINEVİ
P. K. 176 — ANKARA

Forum — 69)

nâzım hikmet'in oyunlarında kişileştirme

zühtü bayar

Oyun yazarının belli başlı malzemesidir insan. Belki günlük anlamda kullandığımız gibi bir olay ya da olaylar dizisi olmayabilir bir oyunda. **Avant - garde** tiyatroda ya da **Artaud**'nun Absurd tiyatrosu, Theâtre De La Curiaté'de olduğu gibi... Ama insansız ve insanı konu almayan bir tiyatro düşünmek oldukça zordur sanırım. Ya da insana değinmeyen diyerek daha da genişletelim düşüncemizi... Kişiler (1), diyalogun dışında belki de oyunun özüyle doğrudan ilgili tek ögedir tiyatroda... Konuşmaları yapacak, çatışmalara neden olacak; sonuç olarak anlatılacak ve yorumlanacak olan insandır. Bu yüzden kişilerin seçilmesi, saptanması ve oluşturulması ayrı ve özel ustalık isteyen bir iştir. Yazın sanatının özellikle roman ve oyun türlerinden ayrı ve bağımsız bir çalışmayı gerektirir kişileştirme.

Nâzım Hikmet, kişileri için gerekli olan ilkel hammaddeyi çoğunlukla yaşamdaki gerçek kişilerden alır. Çoğu zaman içi boş bir zırhı andıran bu kalıbı, inceler, böler, boşluklarını konusuna ve oyunlarındaki olaylara uygun olarak doldurarak yeniden işler. Kişilerin kaba çizgilerine, kaba niteliklerine dokunmaz. Kişinin tarihsel - toplumsal durumunu bozmamak için yapar bunu... Yerli yersiz eleştirilerle çağdaş marx'çı sanata, toplumcu gerçekçiliğe saldırılar düzen yazarların anlıyamıyacağı bir tutumdur bu...

Nâzım Hikmet, oyunlarında pek az sahne yapıtı ustasının yapabildiği bir yöntemle yaratır kişilerini. Kişileştirme işi, onda asla bir "klişeleştirme" işine dönüşmez. Çoğu usta sahne yazarının tersine kişilerine egemendir Nâzım Hikmet. Oyununu kurar ve yaratırken kişilerin iplerini elinden kaçırmaz; bu ipleri ustaca -ama bir kuklayı sahnede kımıldatır gibi değil- çekip gererek kişilerini oluşturur. Onun kişileştirme yöntemi, usta ve olgun bir drama yazarının yöntemidir. Herhangi bir oyunundaki ilk diyaloglardan sözkonusu kişinin ruh derinliğini kolayca kavramak olanaklıdır. Sonraları bu iyi bilinen, fakat birçok sahne yazarı tarafından iyi uygulanamıyan yöntemi aşma, yenileme denemelerine de girişir yazar. **Dramatik karakterizasyon**, genç yaşlarında yazdığı ilk oyunu **"Ocak Başında"**'nın başlangıç sayfalarında da derhal dikkati çeker:

İKİNCİ İHTİYAR
(Yorgun bir sesle)
Şimdi bu sözleri biz bırakalım.
Maceram hem uzun hem de çok kısa,
Senelerim bomboştur içten bakılsa
(Sözleri değiştirmek isteyerek koltuğa otururken.)
Demek ki sahiden tanımadın ha?
Eğer on yıl sonra gelsem bir daha
Belki koğacaksın kapından,
Artık bunamışsın eminim bundan.

Bizim bugünkü şiir anlayışımızla bakılırsa, şiirsel yönden yalınç bir uyak avcılığı gibi görünen bu dizelerle ozan kişisini derinlemesine vermek istiyor. Şiirsel bakımdan başarılı görünmeyen bu diyalog, kişisini dışlaştırma ödevini başarıyla yapıyor. Bu yedi dizeyle okuyucu ya da seyirci İkinci İhtiyar'ın en genel karakter özelliklerini derhal tanır. Sorunların üstüne üstüne kestirmeden gitmeyi sever İkinci İhtiyar ama yakınmaları ve sitemleri de sevmekten geri durmaz. Bu arada uzun yaşamış olmaktan, gerçekten birşeyler kazandığını da sezinleriz üçüncü dizeden.

Dramatik tiyatroda genellikle karakterler oyunun ilk bölümü olan sergilemede (exposition) kaba çizgileriyle de olsa belirtilirler. Çoğu zaman sonradan olaylara ve oyuna katılanlar bir karakter olmaktan çok birer tip'dirler. Dramatik yazar, karakterini çizmek, belirtmek için kişiyi dışlaştırıcı bütün araçlardan yararlanır. Konuşmalar, mimikler, çeşitli durumlar karşısındaki davranışlar, tavırlar, sergileme döneminde o kişinin seyirci için varolmasını kolaylaştırırlar. Sergilemede karakteri belirlemeye, tanıtmaya yarıyan bu eylemler; sergilemeden sonraki dönemlerde karakterin gerekliliği bir dışlaştırma biçimine bürünürler. Bu arada oyunun kişilerinin genel gelişim çizgisinden başka gelşmekte, ilerlemekte olan ikinci bir çizgi daha vardır. Bu, yankişilerin gelişim çizgisidir. Bilinçli ve sanatına egemen bir oyun yazarı, karakteri dışlaştıran eylemlerle, birbirinden ayrı gibi görünen kişilerin gelişme çizgileri arasında bir uyum kurar. Böylece kişiler oyunun eylemine uygun oranda gelişirler. Bu uyum kurulmazsa; kişiler, olaylardan kopar, oyunda iğreti bir görünüşe bürünürler.

Nâzım Hikmet, özellikle başkişilerini, karakteri dışlaştıran bütün ögeleri bir anda kullanarak daha oyunun başlarında derhal yaratmak ister. Biz, daha oyunun sergileme döneminde kahramanın bir olay karşısında nasıl davranabileceği konusunda kaba da olsa bir fikre sahip oluruz. Ahmet Rıza'nın dışında genellikle bütün başkişileri

UĞULTU 2

dağda kalanlar

IŞIĞIN DEĞMEDİĞİ

İlkin açlığımızı solur ışıyan güneş
ilkin ezginliği ırgalanır içimizin
toprağın yüreğine sızınca ayaz
kurumuş sular buzulunda en ezgin
ilkin yağırlı çocukların sesi duyulur.

Güneş gökyüzünü boydan boya sardı mıydı
ölü dağlar üstümüze çömeliverir
kalakalırız çökük delikler içinde
ilgisizlik neminde çürürken iliklerimiz
çınlar yas iniltileri yöresellik içinde.

Güneşin aydınlığı bir esintiyle dağılınca
ekinlere çiğ düşer duru yaz ortasında
sonra köpük köpük birikir acılar
çöl kavşağında kururken altmışbin dal
uzanır yeşilliğe ıssız ıssız tarlalar.

İşte burdayız - ışığın değmediği bir yerde
bilmeyiz hangi yılçağında çiçekler açar
üstümüze çatısı çökmüş göğün
binlerce ışık teli çınlarken uzakta
söner doğmadan güneşi ömrümüzün.

BİLİNCİN KIZAĞI

Hah işte dağlara geri vurdu ışık
hayın domuzlar kovalandı demin
buğuz çağı ötede kaldı ohooo
yayıldı ılık soluğu üstümüze göklerin.

Hop desen tutacak gibiyiz ovayı
çiçekli boşlukta fır döne döne
tetikten kurtulmuş kurşunlar gibi
çekmişiz bayrağı önden bir kere.

Ummazlıktan atıverdik bönlüğü
dünden kalma uykularda biz yoğuz
paylanmadık can toprağın böğründe
bundan geri kol gezmenin günüdür.

Hititleşen buz sürecin üstünde
kızak gibi kayacağız ihhuuu
aha bilincin ilk ışığı ağdı ülkeye
yüreklere birer birer değecek.

DAĞLARIN SOLUĞU

Pırıl pırıl ıslak bir ışığın değmesiyle
tirpedek düştük en derin uykulardan
çekip alıp aklığını gece sonralarının
güz değmiş dorukları yangın sarmadan
erittik karanlığı örsünde aydınlığın.

Bir kan selidir bu gelen güllerden aka aka
uydu yörüngelerinde - tuza batık ölüleri
dört yönü - duyguyu - düşünceyi - öte yönleri
çatlayan dudakları öperek geçen - çalkalanan
bir kan selidir bu gelen güllerden aka aka.

Gün düşerken kendi ışığının ardı sıra
ölüm küsküsü - sömürücü - kanyutucu
emeğe - özgürlüğe yan çizen kim varsa
yontulan saydam göğün ortasında
çekecek ümüklerini kuzgunlaşan güvercinler.

Dağların soluğuyla yürüdü kan yüreklerimize
örselenen yüreğimiz kanadı kanayacak
aha kutsal uğultu yankıyor göklere çarpa çarpa
dudaklarında kanı duran bir ölünün eğirdiği
süyüp uzayan bu son iplik - az sonra kopacak.

OLUŞUM

Soyunu kesince kocamış öküzlerin
ilk çağlı yaşantımız hemen bitecek
binip devrimce soluyan taylara
umulmadık aydınlığında gecenin
akacağız erdem çağlı ovalara.

Sürüp gitmez durgun suların usluluğu
selsele öfkeler birikti geride
aha çöküyor duvarı mutsuzluğun
bir devrim uğultusunda dağ dorukları
aha göründü öncüsü utkunun.

Bin el bir tetikte bu hoyrat düzene
sığmıyor öfkemiz bir küçük yüreğe
karakuşlar gibi çullanıp usulcadan
daha çok düşmeden gecenin gölgesi
veryansın edeceğiz pusudan.

Ne de hoş çınlar ya kurşunlar sis içinde
terli yüzlere uyanışın eli değmişken
iyisi mi bu savaşı sonuna dek sürdürmeli
ıslak bir yel gibi yayılıp kuytulara
kuruyan dudakları nemlendirmeli.

ÖRS

İşte ağarmaya döndü geciken aydınlık
yoksulluğun güneşli boşluğunda hah haaa
uygular düşsüz oyalanırken
boy atıyor ateş yalımlı çiçekler.

Önceleri uzak çağında suskunluğun
ürkerdik ayağımızı gündüze atmağa
görevinize çocuklar haydin
şimdi yüreğinizi kurşun delmiyor.

Uykular kırbaçlandı gecede
özgürlüktür içimize sığınan
koptu yerinden somurtkan boşluk
ateş böcekleri gayri güneşten iri.

Bugünlük budur savaşın hızı
kuşatıldı kısıkta sis gölgeleri
biz türkümüzü savaş sonu söyleriz
değedursun yere saksağanın kuyruğu

kenan coşkun

oyunun bütünü içinde şaşırtıcı değildir. Şaşırtma ve yadırgatma (2) başkişilerin davranışlarından çok, oyunlarının konu, tema ve biçim gibi ögelerinde görülür. İstasyon Şefi'nin, karısının ihaneti karşısında ne yapacağı, Unutulan Adam'daki Doktor'un davranışı ile eşleşerek Maugham'ın kahramanları gibi önceden belirir. Avant - Garde tiyatronun kuramcısı sayılan Antonin Artaud, "Le Theâtre et son Double" adlı yapıtında dramatik tiyatroya karşı çıkarak toplumbilimsel ve ruhbilimsel tiyatronun eksik olduğunu, tiyatronun evreni ve insanı bütünüyle ele alması gerektiğini savunur. Artaud'ya göre diyalog tahtından indirilmelidir. Çünkü diyalog döner dolaşır herşeyi yine mantıkla çözümlemek yoluna gider. Sahnede asıl dil, optik dil olmalıdır. "İnsan ruhunu, bu ruhtaki çatışmaları, karaba-

sanları bu yeni dille yansıtmak gerek." Artaud'nun bu önermesi dramatik tiyatroda "karakter yaratan diyalog"un, artık çağını doldurmuş olmasına dayanmaktadır. Öncü tiyatroda kişileştirme (dramatik bir kişileştirme değildir bu..) optik dil denen, görüntüler yardımı ile yapılmaktadır. Bu da görüntülerin (eylem, jest, mimik ve nesnelerle yaratılan, sezdirilen durumlar..) olanaklarını zorlamaya yol açmıştır. Böylece görüntüler zenginleşmiş, nesnelerin boyutlarıyla oynanmaya (örneğin bir sigara tablasının, sahnede bir leğen büyüklüğünde gösterilmesi gibi..) bilinçli perspektif yanlışlıkları yapılmaya başlanmıştır (3).

Nâzım Hikmet, çağını dikkatle izleyen sanatçı olarak, son şiirlerinden biri olan Saman Sarısı'nda nasıl İkinci Yeni şiir anlayışının bulgularından yararlanmışsa, tiyatroda da Öncü'lerden öylece yararlanmıştır. Yusuf ile Menofis'te, emekçilerin dirilerek konuştukları ara oyunda, Artaud'nun Theâtre de la Curiaté terimiyle adlandırılan; sahnesinde insanı en yalınç, en vahşi ve ilkel, bütün ruhsal karmaşıklıkları ile vermek isteyen anlayışa yaklaşır. Ne var ki yazar eski ruhbilimi değil, marxist ruhbilimi yöntemleştirmeye çalıştığından, kişiler sanki toplumcu ruhbilimi (Marx'çı psikoloji) açısından çözümlenerek yansıtılıyormuş izlenimini verir. Yine de emekçilerin duvara dayanarak bütün insanlığa hayatlarını koydukları bir bildiriyi sırayla okumaları, seyirciye ürpertici ve etkleyici gelir. Böylece Nâzım Hikmet ara tiplerden de estetik amacı ölçüsünde yararlanır. İki kalem darbesiyle çiziktirilmiş tiplerdir bunlar. Ama bütün oyunu boyunca bir karakter düzeyinde işlediği duvarcı ustası Menofis'le ara oyundaki emekçi tipler özdeşleştirildiğinde yaman bir vurgu çıkar ortaya. İlk çağ toplum düzeninin amansız hayatını yaşıyan "canlı makinalar"!

Her oyun yazarının kendine özgü bir kişileştirme yöntemi vardır. Bir oyun yazarı olarak Nâzım Hikmet sözkonusu oldu mu; bir değil, birkaç kişileştirme yöntemi ile karşı karşıyayız demektedir. Nâzım Hikmet çok az olmakla birlikte Epik Tiyatro'nun bir yöntemi olan Tip - Kişileştirme yöntemini de kullanır. Ne var ki bunlar oyunun dramik temeli içinde yiter, giderler. Yazarın bunları ufak çaplı denemeler düşünerek yaptığını kabullenmek daha doğru olur bence.

---

(1) Kişiler sözcüğünü, "karakterler" karşılığı olarak kullanıyorum. Batı tiyatro kuramı kitaplarında "caracterisation" olarak geçen terimi de "kişileştirme" sözcüğü ile karşılıyorum. Belki tam oturmuyor ama çok yaklaşık bir anlam veriyor. Özdemir Nutku da "Oyun Yazarı" adlı kitabında aynı türkçe terimleri kullanıyor.

(2) Yadırgatma'yı burda epik tiyatrodaki anlamının dışında genel anlamıyla kullanıyorum.

(3) Haldun Taner'in 1964 - 65 dönemi, "Tiyatro Seminerleri"nde tuttuğum notlardan...

bir derginin anatomisi

kaya özsezgin

Sanat ortamının temeldeki sorunlarına eğilerek, çeşitli düşüncelerin çatıştığı olumlu ve tutarlı bir çizgi yaratmaktır sanat dergilerinin görevi. Bu görevi yeterince yapabilmek için de, her şeyden önce sanat sorunlarına ilişkin belirli bir sorumluluk yüklenmek, bu sorumluluğun bilincini taşımak gereklidir. Bu bilinçtir dergi yöneticilerini tutarlı çizgiye ulaştıran. Yoksa birtakım "La Palisse" gerçeklerini ısıtıp ısıtıp öne sürmenin herhangibir sorumlulukla ilgisi olmamak gerekir. Hele, birbiriyle durmamacasına çelişen, gene de bu çelişkiler içinde bir bakıma birbirini bütünleyen yeni görüş ve eğilimlerin ortaya sürüldüğü günümüzde, bu görüş ve eğilimlere sırtını dönerek, bir çeşit tatlısu eleştirisine yönelmek, dergici olarak bu sorumluluğu kötüye kullanmak anlamına da gelebilir. Çağımız bir eleştirici çağı olduğuna göre, şunu ya da bunu darıltmamak, gücendirmemek kaygısıyla iyiye de iyi, kötüye de iyi diyebilmenin, eleştiri kavramının temelindeki nedenlerle karşıt ve olumsuz bir durum yaratacağı bellidir. Üstelik eleştiri kavramı bir bütündür; bu konudaki yönelimlerin salt edebiyata özgü olduğunu düşünmek, plâstik sanatları bu yönelimlerin dışında birtakım temelsiz ve gelip geçici yöntemlerle değerlendirmek olanağı yoktur. Böylesi yöntemler, olsa olsa, sanat ortamını kısa bir süre avutur, birtakım gereksinmeleri karşıladığı sanılır, ama tarihsel süreç içinde köklü bir oluşumu geliştiremez, bu oluşumun temellerini hazırlayamaz.

Sözü, ikibuçuk yıldanberi Ankara'da yayınlanan bir plâstik sanatlar dergisine, **Ankara Sanat**'a getirmek istiyorum. Ekim ayında 30. sayısı yayımlanan bu dergi, ayni zamanda Asker Ressamlar Sanat Derneği (ARSD)'nin de yayın organıdır. Ne var ki, bu not derginin ilk sayılarında yer aldığı halde, nedense son sayılarında konulmamıştır. Dergi özenle dizilip basılmakta ve ilk sayısındanberi bu özen sürdürülmektedir. 1 Mayıs 1966 tarihli 1. sayısında şöyle denilmektedir: "Bu dergiyi çıkaranlar, geniş kaynaklardan *faydalanmak ve yurttaki, hattâ yurt dışındaki sanat* hareketlerini izlemek suretiyle okuyucularına faydalı olma yolunda şüphesiz hiç bir yorgunluktan kaçınmıyacaklardır. Bu arada pek tabiî olarak kalem sahipleri kendi görüşlerini de ileri süreceklerdir. Bunlar elbette imza sahiplerinin görüşleri olmaktan daha ileri gidemiyecektir." Yani yazarlarının sözleri ve eğilimleri ne kerte birbirine karşı olursa olsun, bu, dergiyi bağlamıyacaktır. Bir derginin sayfaları içinde karşı görüş ve tutumda imzaların yer alması, bir bakıma, o derginin geniş görüşlülüğünü belgeler; olumlu düşüncenin çatışarak gelişmesini hazırlar. Olumlu düşüncenin onuru düzeyinde savunulacak bu davranışın, dergi yöneticisini ya da yöneticilerini, aşırı ve sınırsız bir hoşgörüye götürmiyeceği, her yazının bu açıdan olumlu karşılanmaması gerektiği de bir gerçektir. Sanat yazısı tutarlı bir çabanın, bir düşünce sorumluluğunun ürünüdür; öyle olması gerekir aslında. Bu çabanın en azından yoksun yazıları okur önüne sürmek, olsa olsa sanat dergisinin işlevini yozlaştırır, başkaca bir anlam taşımaz.

Başındanberi **Ankara Sanat**'ta yer alan yazılar, genellikle, bu yozlaşmayı hızlandırmaktan, işlevsiz bir dergiyi biçimlemekten başka bir işe yaramadı. Çok zaman, ayni sayı içinde, bir imzanın birden çok yazısına yer vermesine ve aslında bir plâstik sanatlar dergisi iddiası taşımasına karşın şiirden müzik, tiyatro, hattâ modaya kadar çok değişik konulardaki yazılara genişçe yer ayırmasına bakılırsa yazı sıkıntısı çektiği de söylenebilir. Hele birer dedikodu niteliğinden ötede hiçbir yarar sağlamayan ve dergiye neden konulduğu bir türlü anlaşılmayan, sanatçıların özel yaşamlarıyla ilgili kısa fıkraları, bir sanat dergisinin kapsamı ve amacıyla açıklamak daha da güçleşiyor.

ARANAN NİTELİKLER

Derginin başyazıları genellikle belirli bir amaca yönelmiş olmalı, ayrıca da sanatçının ve sanat ortamının sorunlarına çözüm yolu getirici nitelik taşımalıdır. Bu nitelikten yoksun, tekdüzelik gösteren başyazılar derginin her sayısında yer almakta, daha iyiye daha güzele gidildiği konusunda okurun başına vura vura bilgi verilmektedir. 16. sayıda, bu yollu bir başyazıda daha ileri gidilerek, "derginin pek yakında batının sayılı dergileri seviyesine ulaşacağı"ndan söz edilmekte, 30. sayıda ise "elinizde bulunan 30. sayı,

➤

geriye bakıldığı zaman, büyük bir mesafenin alındığının ortaya koyması yönü ile başlıbaşına bir başarı belgesidir" denilmekte ve "Ankara Sanat'ın bazı batı sanat çevreleri tarafından arandığı ve talep edildiği" belirtilmektedir.

Ankara Sanat, son sayısıyla bir de soruşturma düzenledi. Hiç kuşku yok, gerekli bir soruşturma bu. Ne var ki, sorulan sorular arasında, sanat ortamımızı bugünkü sorunlarıyla ilgilendiren, sanatın öz ve biçim ilişkilerine aydınlık getirecek sorulara da yer verilebilirdi. Bu yolla soruşturmaya, ilerde kaynaklık edecek bir içerik de kazandırılmış olurdu. Bu sayıda Hikmet Onat'ın ve Abidin Elderoğlu'nun soruşturmaya verdikleri karşılıklar yayınlanmış. Elderoğlu'nun yanıtında, çözümü okurun çabasını gerektiren tümceler var. Örneğin şu tümce: "Ne eserin değeri ne sanat eseri için bir barem ne de satın alınanın bir değer olarak korunması ya da halka, bir değer görgüsü olarak sunulması ve bu konudaki halk eğitimi kaygısı görülmez."

Çözebilen beri gelsin!

Gene derginin son sayısının önemli bir bölümü, geçenlerde yitirdiğimiz ressam Cemal Tollu'nun anısına ayrılmış. Bu konuda üç yazı var. O yazıları okurken, sanatçıların hâlâ, sanatçı yönleri dışında birtakım kişisel yönleriyle değerlendirildiğini, bunun, eski kuşak yazar ve sanatçıları arasında ters bir yöntem olarak yaygınlaştığını düşünmeden edemiyor insan. Söz gelişi Nüzhet İslimyeli, Tollu'yla ilgili yazısını şu sözlerle bitiriyor: "Tollu, bir sanatçıya yaraşan tevazuu, efendiliği, iyi huy ve ahlâkı ile de örnekti. İnsanları severdi. Kendisini ard düşüncelere kaptırdığı görülmemiştir. Büyükle büyük, küçükle küçük olurdu. Herkesin, onun etrafında pervane oluşu da bundandı." Bu türlü açıklamalı övgüler, dostluk ilişkilerinin duygusal sınırlarını aşmamakta, sanatçının kişiliğini aydınlatmada etken olmadığı gibi, sanat dergisinin sayfalarında da yadırganmaktadır. Tollu'yla ilişki kurmuş, dostluklarını sürdürmüş olanlardan, anı sınırları içinde de olsa, tutarlı yargılar ve düşünceler beklenmelidir artık.

Dergiye ek olarak verilen "Türk Plâstik Sanatçıları Ansiklopedisi"nin yararlı olduğunu, bir gereksinmeyi karşıladığını sanıyoruz.

Sonuç olarak, **Ankara Sanat**'ın, bu baskı ve dizgi olanakları içinde, Türk sanatına gerçekten yararlı olmak istiyorsa, bütünüyle bir değişimden geçmesini, yazı kadrosunda kaçınılmaz bir ayıklama yapmasını, ayakları yere basan ve işlevi olan bir dergi durumuna geçmesi gerektiğini düşünüyoruz.

halka dönük tiyatro

sabahattin çetin

Ankara Tiyatro Derneği Başkanı

I. HALKA DÖNÜK ULUSAL TİYATRONUN OTURACAĞI TEMEL VE KAYNAKLAR

Halka dönük ulusal tiyatromuz, kuşkusuz, önce halkı yakından tanıyan, halkın içinden çıkmış, toplumbilim eğitisinden geçmiş ozanlarımızın çoğalması ile başlıyacaktır. Biz bu kuramın dışında, halka dönük tiyatronun eylemsel nitelikleri üstünde durmak istiyoruz. Zaten ulusal Türk Tiyatrosunun hangi temel üstüne oturacağı da henüz kesinliğe ulaşmış bir konu değildir. Batı tiyatrosunun bize ulaştığı dönemlerden (Tanzimattan) bugüne değgin tiyatro düşünürlerinin uzlaşamadıkları bir konudur bu temel. Biz, bu yüzyıllık süre içinde ulusal Türk Tiyatrosunun oturtulmak istendiği temele kısaca değindikten sonra, ulusal tiyatronun eylemsel nitelikleri üstündeki kanılarımıza geçelim.

Birinci sava göre, mademki tiyatroyu Batıdan aldık, bütün tiyatro kurallarını onlara benzeterek aynen uygulamalıyız. Mademki tiyatroya Yunanlılardan 2000, Çinlilerden 3000 yıl geç başladık; bu konuda genç bir serüvenimiz var; öyleyse ustalarımız olan batılılara öykünmeliyiz. Namık Kemal, 1872'de şöyle tanık oluyor savımıza: "Tiyatro ile ilgili oyunların yazıldığı tarihte kimi yazarlarımız, Türkçe oynanan tiyatroların çoğunun yabancı yapıtlardan alınmış olmasını, Osmanlı Tiyatrosunca aşağılık bir hal görüyorlar. Halbuki uluslar kendilerinde olmayan olgun yapıtları başka uluslardan benzeterek almayı aşağılık bir hal olarak görmezler. Aşağılık görmek böbürlenmektir (1)."

Oysa artık, araştırmalar, Türklerin çok eski zamanlardan devam eden, fakat adına tiyatro diyemediğimiz geleneksel oyunları olduğunu gün ışığına çıkartmıştır. Tanzimat aydınları, tiyatronun bu özünü araştırmadan kolları sıvayıp işe girişmişler ama, ulusal tiyatromuzun en azından 50 yıl gecikmesine neden olmuşlardır. Şinasi'nin o sıralarda açmak istediği çığır, bir takım nedenlerle susturulmamış olsaydı bu denli gecikmiyecekti belki ulusal'a dönüş eylemi. Hasan Bedrettin adlı yayımcı, "bize tiyatro düşüncesi Batıdan gelmiş olduğundan, onları örnek tutarak (2)" gerekçesiyle bir yığın tiyatro betiği yayınlıyor. Daha sonra Halit Ziya Uşaklıgil, "Başlıca dileğim, bizde sahne hayatının çevirilerle -adapte ile değil- gelişmesini görmektir. İsterim ki Türk sahnesinin repertuvarı eski Yunanlılardan başlayarak zamanımıza kadar en seçkin sahne yapıtlarından kurulsun (3)" diyor.

Batılı kalıpları en iyi uygulayan Abdülhak Hamid, Batıyı aynen uygulamak demek olan öykünmenin Türk ulusuna yarar getirmiyeceğini anlıyor. Cumhuriyet sonrası kuşaklarda ulusal tiyatro özlemi daha da belirginleşiyor. Selim Nüzhet ,1944'de şöyle diyor: "Türk Tiyatrosunun temsilcisi olacak oyunu henüz bekliyoruz. Kişileri Türk olan, içinde Türke özgü düşünceler bulunan Türk konulu yerli yapıtı, Türk yazma oyununu daha ne kadar bekliyeceğiz? Beklediğimiz Türk tiyatrosunu kurmakta daha ne kadar gecikeceğiz?"

GERİ KALMIŞ ÜLKELERİN DURUMU

O güne değin, sahne tekniği, dekor tekniği, oyun tekniği diye ne kadar kural varsa almışlar Batının taşıyıcıları. Yerleşik ve geleneksel Batı tiyatrosunun eskimiş kavramları yeni diye yutturulmuş Türk seyircisine. Oysa Batı bir bütün değildir; çeşitli ulusların ortaklaşa niteliklerinden oluşmuş bir kavramdır. İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan tiyatrolarının kendine özgü yanları vardır. Her ulus kendi tiyatrosunda kendini görür, kendisi ile yüzyüze gelir.

Artık tiyatronun alışılmış kalıpları bir bir kırılıyor, parça parça ediliyor. Öncü bir tiyatro anlayışı, eski tiyatronun en sağlam ilkeleri ile alay ediyor, büyük tiyatro erdemleri ile dalga geçiyor. Geleneksel kalıpları tuz buz ediyor. "Salon güldürüleri değil, tersine, gülünçlü, kaba saba şaklabanlık olmalı; alayın, dalganın bini bir para olmalı. Gülmece yapmalı, ama şaklabanlık araçlarıyla. Çıtkırıldım olmayan, sert, aşırı bir güldürü. Dramatik güldürüler dayanılmaza yönelmeli, dayanılmaza. Trajik'in kaynaklarındaki kızgınlığa itmeli herşeyi. Yeğinliğin, vurup kırmanın tiyatrosunu yapmalı. Alabildiğine güldürmeli, alabildiğine ağlatmalı" diyen Eugene İonesco şöyle devam ediyor: "Komik ve Trajik'i yeni bir tiyatro bileşiminde biraraya getirmeyi denedim... Al takke ver küllah, birbirini eleştiriyorlar. Bu karşı karşıya oluşla devingen bir gerilim kuruyorlar böylece (6)."

Brecht'ler, Meyerhold'lar, Goldoni'ler, Beckett'ler çağımıza yeni bir tiyatro görüşü getirirlerken bizlerin hâlâ, suyu çıkmış burjuva oyunlarıyla vakit geçirmemiz ulusal tiyatro adına bir kayıp olmuyor mu?

Ekonomik düzensizliğin hüküm sürdüğü, insanın yarı-

nından emin olmadığı, kesinsizlik, kararsızlık içinde günlük sıkıntılarla didiştiği ülkelerde tiyatro, o ülkeyi büyüteçten geçirerek sunmalıdır. Seyirci, perde kapandığında şaşkına dönmelidir, haykırarak kendinden geçmelidir, kendini bulmalıdır sahnede.

Ulusal Türk Tiyatrosu çabaları, 1930'larda bir temel buluyor kendine ve zamanımıza dek bir yığın tartışmalarla sürüyor. Bu temel şöyledir: Karagöz, ortaoyunu, meddah ve tulûat üstüne, geçmiş çağların gelenekleşmiş deneylerine dayanarak, fakat ulusal bir özü batılı teknikle içererek ileriye açılmak... 1934'de Hüseyin Rahmi şöyle diyor: "Bir İspanyol, boğa güreşlerinden nasıl ulusal bir heyecan duyarsa, bizim seyircilerimiz de, ortaoyununa kaçan sahne hünerlerinden hoşlanıyorlar. Kavuk, çakşır, sövgü kavramları, arap, acem, yahudi taklitleri karşısında yürekleri sevinçle dolup taşıyor (7)." Bu öneri ile ileri sürülen tiyatro temeli tezi, önce, kültürel düzeyimizle ilintilidir. Tiyatro eylemcileri, bu savı çıkarları uğruna harcıyarak, halkın beğenisini, giderek tiyatro anlayışını yozlaştırıyorlarsa, ulusal tiyatrodan söz edilemez. Örneğin, her yaz, Ankara Gençlik Parkı'nda ve İzmir Fuarı'nda birer ay oyunlarını sürdüren tiyatro eylemcileri, çoğunlukla çeviri edebiyatının "suyu kurumuş" örneklerini (adapte - uygulama) ortaoyunu ağzı ile önümüze sürüyorlar.

Bu yaz oynanan "Kanlı Nigâr" adlı oyunu bu çizginin üstünde tutmalıyız. Bu, önerilen biçime en tutarlı örnektir. Bu öneri, bizi geçmişe bağlayan palamarı eski niteliği ile, birşey katmadan sürdürmek değil, yeni ve bilimsel çalışma ile koparmaktır. Yoksa halk sövgüden, kavuktan, ayıp sözlerden zevk alıyor, gülüyor diye 15 liralık biletlerle girilen kabare tiyatroları kurmak ve örneğin Başbakanın, oyunu izlerken çekilen resimlerini büyültüp kapıya koyarak bu yolla seyirci çekip para kazanmak, tiyatro adına utanç vericidir. Tiyatro sözünü ederken, tüccarlığı yadsımalıyız.

Önerilen ve ulusal olma niteliğine en yakın, karagöz, ortaoyunu, tulûat ve meddah üstüne inşa edilecek ulusal tiyatromuz, halk biliminden (Etnoloji - Folkoloji) köy tiyatrosundan yararlanmalıdır.

İşte, halka dönük tiyatronun en önemli ögesi çıkıyor ortaya. Köy Tiyatrosu -Halk Tiyatrosu da diyebiliriz buna-, geleneksel yaşamımızı yeni bir biçimde, toplumsal içerikle verecektir. Bu savımızı şöyle kanıtlıyabiliriz: Herşeyden önce, ortaoyunu, karagöz ve meddah, halkın öz malı değildir. Osmanlı Saray çevresinin, Osmanlı burjuvasının, bir azınlığın seyirlik oyunlarıdır. Bu özün halkla beslenmesi gereklidir. O zaman köy tiyatrosu, köylü dansları, köy oyunları, folkoloji bu özün kökeni olacaktır. Saray Tiyatrosu üstüne kurulacak temelin ulusal olacağı konusu kuşkuludur.

ESKİ TÜRKLERDE

Ulusumuzun, tiyatro serüvenine geç katıldığı ilk bakışta doğru gibi gelebilir. Oysa belgeler, şamanizm ve totemizme bağlı Türklerde oyun karakteri taşıyan şölen, yuğ, sığır gibi törenlerin yapıldığını ve bu törenlerin daha sonra Çin Tiyatrosuna kaynak olduğunu kanıtlamaktadır.

Malazgirt savaşı ile Anadolu'ya akan Türk boylarında Tiyatro oynandığı, bunların perdesiz, makyajsız, giysisiz ve bazılarının dram karakterli olduğunu Ahmet Kutsi Tecer'in araştırmalarından öğreniyoruz (9). Bu oyunların yazarları, metinleri ve oyuncuları belli değildir. Fakat halkın içinde halen yaşamakta ve devam etmektedir. Saray ve çevresi, karagöz, kukla, ortaoyunu ve meddahla tiyatro "temâşâ" ederken, Anadolu köylüsü, kendini kendisinin olan oyunlarda arıyor, yaşamının gülünç, aksak, ağdıklı yanlarını bu tür oyunlarla yansıtıyor. İşte Anadolu köylüklerinde oynanan, bazı yerlerde unutulmaya bırakılmış ve her biri ayrı bir çevrenin geleneksel, töresel, yöresel karakterini simgeleyen bir dizi köylü oyunu: "Kalaycı ve Körücü", "Sınırtaşı" (Çorum), "Beylerin kini", "Araboğlu", "Saya", "Delidurdu" (Kayseri), "Kadıbaba", "Memu ile Fote" (Kastamonu), "Yüzağartma", "Ağın" Sivas), "Körkü", "Congolos", "Karnapa", "Salık", "Kışyarısı" (Kırşehir), "Ürgüplü Zırzop Paşa", "Göç", "Aynalı Geyik", "Hızar" (Afyon), "Gömlek", "Garipçe" (Antalya), "Kardaş kanı", "Çömçe Gelin" (Denizli), "Mirikali" (Erzincan), "Galandar" (Gümüşhane), "Bero", "Dürzü Ali" (Kars), "Havsunu", "Şavku" (Konya), "Yokyokçular", "Samut", "Lal" (Sakarya).

Yunan, Çin, İtalyan, İngiliz, İskandinav tiyatroları gibi bizim halk tiyatromuzun temeli trajediye dayanmıyor. Fakat bu oyunlarda, güldürerek ders veren, eğiten nitelikler bulunduğunu kanıtlıyor folkolojik belgeler (10).

Doç. Dr. Şükrü Elçin, yaptığı geniş bir anket çalışması sonucunda, Anadolu'da eski çağlardan gelen ve her biri ayrı bir konu ile içerikli dram ve komedi yapılı 300'e yakın köylü oyunu tesbit etmiştir (11).

Ulusal tiyatromuzu kuracaklara sağlam kaynak olan köy tiyatrosundan yararlanan karagöz, meddah ve tulûat ile yapılacak bileşimde bu halk özünden giderek Batı kültürü ile ilinti kuramamış, Türk köylüsünün sahip olduğu tiyatroyu yenileyecektir.

Ulusal tiyatromuz, bu köklü, fakat bilinçsiz tiyatronun devamı ve devinimi olacaktır.

---

(1) *Hadika Gazetesi (Aralık 1872)*

(2) *Hile ve Sevi Önsözü (1875)*

(3) *Perde ve Sahne (Sayı 2 - 1946)*

(4) *Duhter-i Hindu (1876)*

(5) *Ulus (1944)*

(6) *Eugene Ionesco, Tiyatro deneyi (De Yayınevi)*

(7) *Darülbedayi (Sayı 36 - 1932)*

(8) *Fuat Köprülü, Türk Edebiyatının Menşei (Milli Tetebbular Mec. C. II)*

(9) *Ahmet Kutsi Tecer, Köylü Temsilleri*

(10) *Prof. Bedrettin Tuncel, Fuat Köprülü, R. Ahmet Sevengil, Ahmet Kutsi Tecer. İ. H. Danişmend, İ. H. Baltacıoğlu ve Doç. Dr. Şükrü Elçi'nin bu konuda kanıtlayıcı, tarihsel belgelerle ışık tutan araştırmaları vardır.*

(11) *Doç. Dr. Şükrü Elçin. Anadolu Köy Orta Oyunları, (Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü)*

Yayla

Üstün
kalite
makarnadır

İRMİK VE MAKARNA FABRİKALARI

TEL: ANKARA 12/9445

Forum — 68)

ÇOCUKLARINIZI
TASARRUFA
ALIŞTIRINIZ

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basın A - 20007) — 67

FORUM

onbeş günlük, politika, ekonomi, kültür ve sanat dergisi

•

Yıl: 15 - Cilt: XXI - Sayı: 349

•

Yönetim yeri: Yenişehir, Büyük Han No. 55 - Ankara

Sahibi:
Azime Korkmazgil
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Hüseyin Korkmazgil

(FORUM ve yazarın adı belirtilmeden yazı aktarılamaz)

•

Dizildiği ve Basıldığı Yer:
TÖYKO matbaası
Telefon: 10 41 68

İlân ve abone: Arka kapak 1000 Tl. (iki renkli: 1500 Tl.) * Metin arası santimi 15 Tl. (sürekli ilân pazarlıkla) * Abone: Yıllık 30 Tl. - Altı aylık 15 Tl. (toplu abonelerde yıllık 24, altı aylık 12 Tl.) * A.B.D. (uçak) 136 Tl. - Avrupa (uçak) 85 Tl. - Yabancı devletlere (âdi) 67 Tl. * Eski sayılar 200 kuruş.

•

Haberleşme: FORUM Dergisi, P.K. 131 - ANKARA
Telefon: 178737